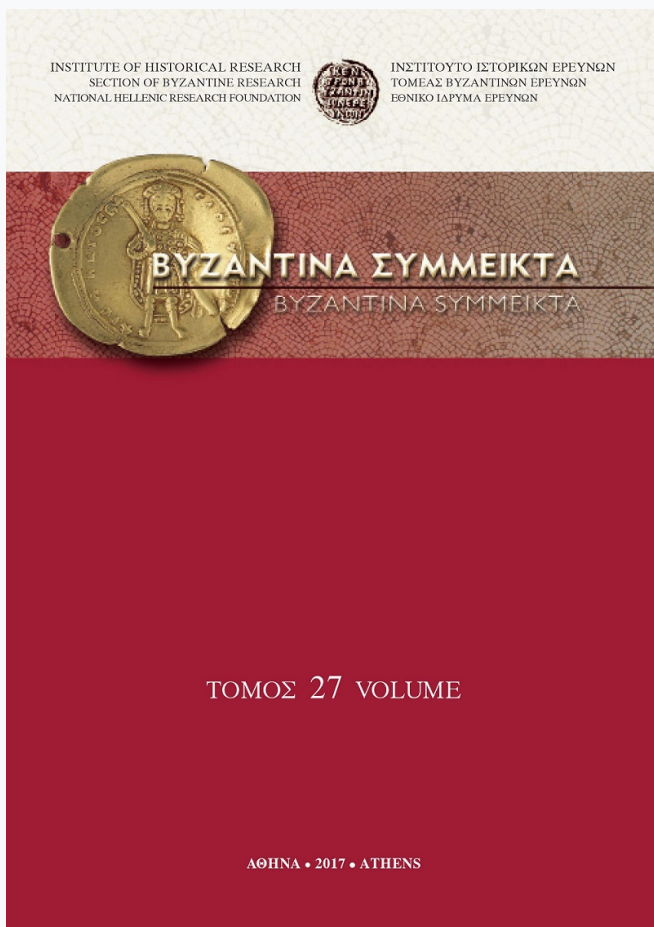

Byzantina Symmeikta

Vol 27 (2017)

BYZANTINA SYMMEIKTA 27

Τὸ χειρόγραφο Θεοδοκάριο τοῦ Ἰδρύματος Παπανικολάου (Κομοτηνὴ) καὶ ὁ κωδικογράφος Ἱερεμίας Μαγγαφούρης ὁ Σιναΐτης

Δημοσθένης ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ

doi: [10.12681/byzsym.8716](https://doi.org/10.12681/byzsym.8716)

Copyright © 2017, Δημοσθένης ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ Δ. (2017). Τὸ χειρόγραφο Θεοδοκάριο τοῦ Ἰδρύματος Παπανικολάου (Κομοτηνὴ) καὶ ὁ κωδικογράφος Ἱερεμίας Μαγγαφούρης ὁ Σιναΐτης. *Byzantina Symmeikta*, 27, 315–346.
<https://doi.org/10.12681/byzsym.8716>

INSTITUTE OF HISTORICAL RESEARCH
SECTION OF BYZANTINE RESEARCH
NATIONAL HELLENIC RESEARCH FOUNDATION

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

BYZANTINA SYMMEIKTA

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ

Το Χειρόγραφο Θεοτοκاريو του Ιδρυματος Παπανικολαου
(Κομοτηνη) και ο Κωδικογραφος Ιερεμιας Μαγγαφουρης ο Σιναϊτης

ΑΘΗΝΑ • 2017 • ATHENS

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ΘΕΟΤΟΚΑΡΙΟ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ (ΚΟΜΟΤΗΝΗ) ΚΑΙ Ο ΚΩΔΙΚΟΓΡΑΦΟΣ ΙΕΡΕΜΙΑΣ ΜΑΙΓΤΑΦΟΥΡΗΣ Ο ΣΙΝΑΪΤΗΣ*

Τὸ Χειρόγραφο

Ἡ Κομοτηνὴ ὡς σήμερα δὲν ἐμφανιζόταν σὲ κάποιον κατάλογο χειρογράφων καὶ δὲν μνημονευόταν ὡς τόπος ὑπαρξῆς ἐλληνικῶν χειρογράφων οὔτε ἀπὸ τὸν M. Richard¹ οὔτε ἀπὸ τὸν J.-M. Olivier². Μετὰ ἀπὸ πρόσφατη ἐπίσκεψη μελῶν τοῦ Τμήματος Ἱστορίας καὶ Ἐθνολογίας τοῦ Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης στὸ Ἴδρυμα Παπανικολάου, ὅπου διαπιστώθηκε ἡ ὑπαρξὴ 18 χειρογράφων³, ἡ ἄποψη αὐτὴ πρέπει νὰ ἀναθεωρηθεῖ.

Ἀνάμεσα στὰ ἄλλα, ὑπάρχει τὸ Θεοτοκάριο ποὺ μοῦ κέντρισε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ θέλησα νὰ τὸ μελετήσω καὶ ἀπὸ παλαιογραφικῆς ἀπόψεως καὶ ἀπὸ πλευρᾶς περιεχομένου. Κατὰ τὴ μελέτη τοῦ χειρογράφου διαπίστωσα ὅτι ἔφερε βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα καὶ ὁ γραφέας του ὀνομαζόταν Ἱερεμίας ἱερομόναχος ὁ Σιναΐτης. Ἐρευνώντας

---

* Ἐυχαριστῶ τοὺς κριτὲς τοῦ περιοδικοῦ γιὰ τὶς καίριες παρατηρήσεις καὶ χρήσιμες ὑποδείξεις τους.

1. M. RICHARD, *Répertoire des Bibliothèques et des Catalogues de manuscrits grecs* [Publications de l'Institut de Recherche et d'Histoire des Textes I], Paris ²1958.

2. J.-M. OLIVIER, *Répertoire des Bibliothèques et des Catalogues de manuscrits grecs de Marcel Richard*, Turnhout 1995.

3. Κατόπιν αἰτήσεως στὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τοῦ Ἰδρυματος μοῦ δόθηκε ἄδεια νὰ μελετήσω καὶ νὰ δημοσιεύσω τὸν κατάλογο τῶν ἀνωτέρω χειρογράφων. Αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωση νὰ εὐχαριστήσω καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ τὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Μαρωनीας καὶ Κομοτηνῆς κ. Παντελεήμονα, Πρόεδρο τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἰδρυματος Παπανικολάου, γιὰ τὴ θετικὴ του εἰσήγηση, καθὼς καὶ τὰ Μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ ἀνωτέρω Ἰδρυματος γιὰ τὴν ἀποδοχὴ τῆς εἰσήγησης τοῦ Σεβασμιωτάτου.

στὸν κατάλογο τῶν βιβλιογράφων τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰ. τῶν Λίνου καὶ Μαρίας Πολίτη ἃν ὁ γραφέας εἶναι γνωστὸς καὶ ἔχει ἀντιγράψει καὶ ἄλλα χειρόγραφα, διαπίστωσα τὴν ὑπαρξὴ δύο βιβλιογράφων μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα ποὺ ἔδρασαν τὴν ἴδια ἐποχὴ. Ὁ πρῶτος, ποὺ φέρεται νὰ ἔχει ἀντιγράψει τὰ χειρόγραφα Sinaiticus gr. 74, 78 καὶ 1803, ὀνομαζόταν Ἱερεμίας ἱερομόναχος Μαγγαφούρης⁴ Σιναΐτης⁵ καὶ ὁ δεύτερος, γραφέας τῶν κωδίκων Ἱεροσολύμων Πατρ. Βιβλ. Νέας Συλλογῆς 97.3, ΕΒΕ 853 καὶ Ζακύνθου 12, ποὺ ὀνομαζόταν ἀπλῶς Ἱερεμίας ἱερομόναχος Σιναΐτης⁶. Ἡ ἀρχικὴ μου σκέψη, ὅτι δηλαδὴ πρόκειται γιὰ τὸν ἴδιο γραφέα, ἐπιβεβαιώθηκε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἔρευνας. Ἐπειδὴ ὁμως τὸ χειρόγραφο τῆς Ζακύνθου στὴν ἀνωτέρω καταγραφὴ ἔθεωρεῖτο Θεοτοκάριο, ὅπως καὶ τὸ χειρόγραφο τῆς συλλογῆς Παπανικολάου, ἀναζήτησα τὴν περιγραφὴ του στὸν παλαιὸν κατάλογο τοῦ Ν. Κατραμῆ⁷. Μὲ ἔκπληξη ἐκεῖ διαπίστωσα ὅτι ἔφερε ἀκριβῶς τὸ ἴδιο βιβλιογραφικὸ καὶ κτητορικὸ σημεῖωμα μὲ τὸν κώδικα τῆς Κομοτηνῆς. Μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ὀδηγήθηκα στὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ χειρόγραφο Θεοτοκάριο τοῦ Ἰδρυματος Παπανικολάου, ποὺ σήμερα βρῖσκεται στὴν Κομοτηνὴ, τὸ 1880 βρισκόταν στὴ Ζάκυνθο, ὅπου τὸ περιέγραψε ὁ Ν. Κατραμῆς, καὶ μάλιστα περιεῖχε ὀλόκληρο καὶ τὸ βιβλιογραφικὸ καὶ τὸ κτητορικὸ σημεῖωμα. Σήμερα αὐτὰ παρουσιάζουν μικρὰ κενά, καθὼς τὸ τελευταῖο φύλλο τοῦ χειρογράφου ἔχει σχιστεῖ.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω προκύπτει καὶ ἡ ἱστορικὴ διαδρομὴ τοῦ χειρογράφου· προφανῶς τὸ χειρόγραφο γράφτηκε στὸ Σιναϊτικὸ μετόχι τοῦ Χάνδακα τῆς Κρήτης, στὴ συνέχεια μεταφέρθηκε στὴ Ζάκυνθο, ὅπου βρισκόταν τὸ 1880, καὶ ἀργότερα ἀγοράστηκε ἀπὸ τὸν συλλέκτη Ν. Παπανικολάου καὶ σήμερα βρῖσκεται στὴν Κομοτηνὴ.

Περιεχόμενο τοῦ χειρογράφου

Τὸ χειρόγραφο εἶναι Θεοτοκάριο καὶ περιέχει κανόνες στὴ Θεοτόκο γιὰ τὸν ἑσπερινὸν κάθε ἡμέρας τῆς ἐβδομάδας, ἀπὸ τὸ Σάββατο μέχρι

4. Προτιμήθηκε ὁ τύπος τοῦ ἐπωνύμου μὲ γγ χάριν ὁμοιομορφίας, ἐνῶ ὁ γραφέας χρησιμοποιεῖ ἀδιακρίτως καὶ τὸν τύπο μὲ γγ καὶ μὲ γκ.

5. Λ. ΠΟΛΙΤΗΣ – Μ. ΠΟΛΙΤΗ, Βιβλιογράφοι 17ου – 18ου αἰῶνος. Συνοπτικὴ καταγραφὴ, *Δελτίο τοῦ Ἱστορικοῦ καὶ Παλαιογραφικοῦ Ἀρχείου* ζ' (1988-1992) [1994], 460.

6. ΠΟΛΙΤΗΣ – ΠΟΛΙΤΗ, Βιβλιογράφοι 17ου – 18ου αἰῶνος, 461.

7. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗΣ, *Φιλολογικὰ Ἀνάλεκτα Ζακύνθου, Ζάκυνθος 1880* (ἀνατύπ. Ζάκυνθος 1997), 160.

τὴν Παρασκευή, καὶ τῶν ὀκτὼ ἡχῶν. Μετὰ τὴν ζ' ὠδὴ κάθε κανόνα ὑπάρχει κάθισμα, καὶ μετὰ τὴν θ' ὠδὴ τρία στιχηρὰ προσόμοια. Ἐπιπλέον περιέχει τοὺς δύο γνωστούς παρακλητικούς κανόνες στὴ Θεοτόκο καὶ τὴν ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου (κανόνας τοῦ Ἰωσήφ τοῦ Ὑμνογράφου καὶ Ἀκάθιστος Ὑμνος). Ἄρα, τὸ χειρόγραφο ἀρχικὰ περιείχε 56 κανόνες στὴν Θεοτόκο σὺν δύο ἐπιπλέον, δηλαδὴ συνολικὰ 58 κανόνες.

Πρόκειται γιὰ ἓνα τυπικὸ Θεοτοκάριο τὸ ὁποῖο περιέχει κανόνες ποὺ οἱ περισσότεροι σχηματίζουν ἀκροστιχίδα στὴν η' καὶ θ' ὠδὴ *Ἰωάννης Θ*, μὲ κάποιες διαφοροποιήσεις ἀπὸ ἄλλα ἀντίστοιχα. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὄνομα δημιουργήθηκε ἡ παρανόηση, καὶ τὸ ἔργο σὲ πολλὰ χειρόγραφα, ἀλλὰ καὶ στὴν ἔκδοση τῆς Κρυπτοφέρρης ἀποδίδεται στὸν Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνό⁸. Αὐτό, βέβαια, δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα καὶ φαίνεται ὅτι ἀπὸ νωρὶς εἶχε ὑπάρξει διαφωνία σχετικὰ μὲ τὸν ὑμνογράφο ποὺ κρύβεται πίσω ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὄνομα. Ὁ Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης στὴν ἔκδοση τοῦ Θεοτοκαρίου του τὸ 1796 ἀσχολεῖται μὲ τὸ θέμα καὶ λέει ὅτι στὶς μέρες του κάποιοι ὑποστηρίζουν τὴν ἀπόδοση τοῦ ἔργου στὸν Δαμασκηνὸ (Θ = θύτης) καὶ κάποιοι στὸν Ἰωάννη Θηκαρᾶ (Θ= Θηκαρᾶς), ἐνῶ ὁ ἴδιος συντάσσεται μὲ τοὺς δευτέρους⁹. Τὴν ἀποψη αὐτὴ ἀκολουθεῖ καὶ πολὺ ἀργότερα ὁ Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης, ὅταν προσπαθεῖ νὰ κάνει τὴν πρώτη κριτικὴ ἔκδοση τοῦ λειτουργικοῦ βιβλίου

8. Βλ. γιὰ παράδειγμα τοὺς κώδικες τῆς Μονῆς Λειμῶνος 95, φ. 3r: «ποίημα ἰω(άννου) τοῦ δαμασκηνοῦ», καὶ Sinait. gr. 845, φ. 1r: «ἀρχὴ σὺν θ(ε)ῶ ἀγίω τοῦ θεοτοκαρίου·ποίημα τοῦ ὁσίου π(ατ)ρὸς ἡμῶν ἰωάννου τοῦ δαμασκηνοῦ», καὶ τὴν ἔκδοση τῆς Κρυπτοφέρρης ποὺ φέρει τὸν τίτλο: *Παρακλητικὸν σὺν Θεῶ ἀγίω τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. Ποίημα τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, τὰ πρῶτα νῦν τυπωθὲν κατὰ τὸν (sic) παλαιὸν Βιβλίον τῆς παλαιᾶς ἡμῶν Μονῆς τῆς Κρυπτοφέρρης. Ἐν ἔτει τῆς ἀπὸ τοῦ Κόσμου κτίσεως ᾠσμς', καὶ ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας ᾠσπλη', κατὰ μῆνα Ἀπριλίλιον (=1738) [Romae, curante Ph. Vitali].*

9. *Στέφανος τῆς Ἀειπαρθένου ἤτοι Θεοτοκάριον νέον, ποικίλον καὶ ὠραιότατον ὀκτώηχον περιέχον ἐξήκονταδύο κανόνας πρὸς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, μελουρηγθέντας ὑπὸ εἰκοσιδύο Ἰερῶν καὶ θεσπεσίων Μελωδῶν.* Ἐκ τῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους χειρογράφων βιβλίων μετὰ σπουδῆς καὶ πόνων πολλῶν συναχθέν, καὶ μετ' ἐπιμελείας διορθωθὲν παρὰ Νικοδήμου μοναχοῦ τοῦ Ναξίου... Ἐνετίησι. 1796. Ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ τοῦ ποτὲ Δημητρίου Θεοδοσίου, νῦν δὲ Πάνου Θεοδοσίου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων. Con licenza de' Superiori, e privilegio, 79 σμμ. (1). Γιὰ τὸ θέμα βλ. Δ. ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, Λόγιοι Ἁγιορεῖτες συντάκτες Θεοτοκαρίων, στό: *Πρακτικὰ Ἡ Διεθνoῦς Συνεδρίου «Ἁγιον Ὁρος καὶ Λογισύνη»*, ἐκδ. Δ. ΚΑΚΛΑΜΑΝΟΣ, Θεσσαλονίκη 2014, 348-349.

τοῦ Θεοτοκαρίου καὶ ὑποστηρίζει μάλιστα ὅτι ὁ Ἰωάννης Θηκαράς ἦταν Κωνσταντινουπολίτης ὑμνογράφος¹⁰.

Στὸ χειρόγραφο ποὺ μελετᾶμε παραδίδεται μιὰ τρίτη ἄποψη γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ γρίφου τῆς ἀκροστιχίδας. Στὸ φ. 27r ὑπάρχει ἡ σημείωση ἀπὸ τὸν γραφέα τοῦ κώδικα *Ἀπὸ τούτου τοῦ κανόνος ἕως τῆς συμπληρώσεως τοῦ πλ. δ', πάντων τῶν κανόνων ἢ ἀκροστιχίς, τῆς ὀγδόης (καὶ) τῆς ἐνάτης· Ἰωάννης ἐπιγράφεται· τὸ δὲ τελευταῖον τροπάρ(ιον) ἐστὶ θ' ὡς εἶναι τὴν ἔννοιαν τοιαύτην· ἄδει ὕμνοις Ἰωάννης τῆ Θεοτόκῳ*. Ὁ Ἱερεμίας ὑποστηρίζει δηλαδὴ τὴν ἄποψη ὅτι τὸ Θ τῆς ἀκροστιχίδας δὲν σημαίνει οὔτε θύτης οὔτε Θηκαράς, ἀλλὰ Θεοτόκῳ. Ἡ ἄποψη δὲν εἶναι ἄγνωστη καὶ κυκλοφορεῖ σὲ μιὰ ομάδα χειρογράφων Θεοτοκαρίων, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Εὐστρατιάδης¹¹. Βέβαια, δὲν μπορούμε νὰ εἰμαστε σίγουροι γιὰ τὸν ποιητὴ τῶν κανόνων καί, ἐπομένως γιὰ τὸν συντάκτη τοῦ Θεοτοκαρίου αὐτοῦ τοῦ τύπου. Σίγουρα πάντως δὲν εἶναι ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός, καθὼς εἶναι ἔργα μεταγενέστερα καὶ τὸ ὕφος δὲν ταιριάζει μὲ τὰ δικὰ του ποιητικὰ ἔργα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ καὶ ὁ Ἰωάννης Θηκαράς εἶναι πρόσωπο μέχρι στιγμῆς ἀνύπαρκτο στὴ βυζαντινὴ λογοτεχνία¹².

Τὸ Θεοτοκάριο αὐτοῦ τοῦ τύπου εἶναι ἴσως τὸ δεύτερο «ἐπώνυμο Θεοτοκάριο»¹³ στὴν ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας, ἂν τὸ πρῶτο εἶναι τοῦ Ἰωάννη Μαυρόποδος (11ος αἰ.)¹⁴, καὶ τὰ δύο ὅμως δὲν εἶναι πλήρη. Φαίνεται πὼς ἡ ἐμφάνισή του τοποθετεῖται περίπου στὸν 14ο αἰ., καθὼς ἕνα ἀπὸ τὰ παλαιότερα χρονολογημένα χειρόγραφα ποὺ τὸ παραδίδουν εἶναι ὁ κώδικας τῆς Μονῆς Λεμιῶνος 95, ποὺ γράφτηκε

10. Σ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Θεοτοκάριον*, Α' [Ἀγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη 7-8], Chennevières-sur-Marne 1931, ζ'- θ'.

11. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Θεοτοκάριον*, ζ'.

12. Γνωστὸς εἶναι μόνο ὁ Θηκαράς μοναχός, συντάκτης τοῦ λειτουργικοῦ ἐγχειριδίου τοῦ 14ου αἰ. μὲ τὸν ὀμώνυμο τίτλο, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ δὲ θέλησε νὰ διασωθεῖ τὸ πραγματικὸ του ὄνομα, βλ. Π. ΣΚΑΛΤΣΗΣ, Ὁ κανὼν τῆς νυχθημέρου ἀκολουθίας εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Θηκαρά, *Θηκαράς*, Ἅγιον Ὅρος 2008, ιγ'- ιζ'.

13. Μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ὅλοι σχεδὸν οἱ κανόνες ποὺ περιέχει εἶναι ἔργα τοῦ ἴδιου ὑμνογράφου.

14. Τὸ χειρόγραφο τῆς Μ. Μεγίστης Λαύρας I 77 περιέχει 68 θεομητορικοὺς κανόνες τοῦ Μαυρόποδος, τῆς Μ. Βλατάδων 52 περιέχει 63 κανόνες καὶ ὁ Vindob. Theol. gr. 78 περιέχει 67 κανόνες, βλ. E. FOLLIERI, *Otto canoni paracletici a N. S. Gesu Cristo* [Altri Testi della Pieta Bizantina II], Roma 1967, 24.

τὸ 1368/9¹⁵. Μεγάλη διάδοση φαίνεται ὅτι εἶχε ἡ ἀνωτέρω συλλογὴ θεομητορικῶν κανόνων κατὰ τὸν 15ο αἰ. κ.έ.¹⁶

Περιγραφή τοῦ χειρογράφου Κομοτηνῆς, Ἰδρυμα Παπανικολάου IZ/29=35

ἔτ. 1631, χαρτί, 212x151χλστ. [140x85] χλστ., φφ. 215, στήλη 1, στίχοι 22, ἀκέφαλο Θεοτοκάριο.

(φφ. 1r-21v) Ἦχος α΄.

(φφ. 1r-v) Κανόνας (<Τῆ Κυριακῆ ἐσπέρας>). ἀρχ. (ἀκέφ.): ... γάζοντα, εὐλογεῖτε πάντα (ETh¹⁷ 67.205-238). Μετὰ τὴν θ΄ ᾠδῆ, στιχηρά· Τῶν οὐρανίων ταγμάτων· ἀρχ.: 1. Χαῖρε, φωτὸς ἡ νεφέλη, 2. Χαῖρε, λαβὶς ἡ τὸν θεῖον ἄνθρακα, 3. Σὺ εἶ τὸ φῶς, Θεοτόκε, τῆς σωτηρίας μου.

(φφ. 1v-5v) Κανόνας (Τῆ Δευτέρᾳ ἐσπέρας)· ᾠδῆ α΄. Σοῦ ἡ τροπαιοῦχος δεξιὰ· ἀρχ.: Χαίροις, ὁ πανάγιος ναὸς τοῦ βασιλέως (ETh 68-71). Μετὰ τὴν ζ΄ ᾠδῆ, κάθισμα, πρὸς, Τὸν τάφον σου· ἀρχ.: Δακρῦν μοι πηγὰς, Θεοτόκε, παράσχου (ETh 83). Μετὰ τὴν θ΄ ᾠδῆ, στιχηρά, πρὸς, Τῶν οὐρανίων ταγμάτων· ἀρχ.: 1. Χαῖρε, Θεοῦ παναγίου ναὲ πανάγιε (NTh¹⁸ 7), 2. Χαῖρε, πατρὸς προανάρχου νύμφη (NTh 7), 3. Πάθη ποικίλα χειμάζει τὴν ταπεινὴν μου (NTh 7).

15. Βλ. http://84.205.233.134/library/view_more.php?id=104&status=1&type=manuscript (τελευταία ἐπίσκεψη 17.06.2015)

16. Καὶ τὰ πέντε σχετικὰ χειρόγραφα (Sinait. gr. 839, 840, 843, 845, 2014) ποὺ ἐπισημαίνει ὁ D. ΓΕΤΟΝ, The unedited byzantine liturgical canons in the Library of Congress microfilms of the Greek manuscripts in St. Catherine's monastery on Mount Sinai, *BollGrott* III s., 6 (2009), 67-118, χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν 15ο αἰ. καὶ ἀργότερα.

17. ETh = Σ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ, *Θεοτοκάριον*, Α΄ [Ἀγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη 7-8], Chennevières-sur-Marne 1931.

18. NTh = *Θεοτοκάριον νέον ποικίλον καὶ ὠραιότατον ὀκτώηχον περιέχον ἐξήκοντα δύο κανόνας πρὸς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον μελουρηθέντας ὑπὸ εἰκοσιδύω ἱερῶν καὶ θεσπεσίων μελωδῶν ἐκδοθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ Νικοδήμου μοναχοῦ τοῦ Ναξίου καὶ ἐπικριθὲν ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, ἥδη δὲ μεθ' ὅσης οἶόν τε ἐπιμελείας ἐπιδιορθωθὲν, ἔκδοσις τρίτη, Βενετία ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ Τυπογραφείου ὁ Φοῖνιξ, 1898.*

(φφ. 6r-10v) Κανόνας (Τῆ Τρίτῃ ἑσπέρας)· ὠδή α', Πικρᾶς δουλείας· ἀρχ.: *Χαρᾶς αἰτία, χαρίτωσον τὸν νοῦν μου* (ETh 71-74, κάποια τροπάρια διαφέρουν). Μετὰ τὴν ζ' ὠδή, κάθισμα, πρὸς, Τὸν τάφον σου, σωτήρ· ἀρχ.: *Κυβέρνησον, ἀγνή, τὴν ἀθλίαν ψυχὴν μου* (MR¹⁹ Π 188, 290). Μετὰ τὴν θ' ὠδή, στιχηρά, πρὸς, Πανεύφημοι μάρτυρες· ἀρχ.: 1. *Χαίροις, πόλις ἔμψυχε Θεοῦ* (NTh 9), 2. *Χαῖρε, τὸ κατάσκιον Θεοῦ ὄρος* (NTh 9), 3. *Συνέχομαι πάντοθεν δεινοῖς* (MR VI 78).

(φφ. 10v-14v) Κανόνας (Τῆ Τετάρτῃ ἑσπέρας)· ὠδή α', Ὁδὴν ἐπινίκιον· ἀρχ.: *Νεφέλην ὀλόφωτον πᾶς ὁ λαός σου* (ETh 74-77, κάποια τροπάρια διαφέρουν). Μετὰ τὴν ζ' ὠδή, κάθισμα, πρὸς, Τὸν τάφον σου, σωτήρ· ἀρχ.: *Φωτί σου, ἀγαθή, τὴν ἐν σκότει ψυχὴν μου* (ETh 69). Μετὰ τὴν θ' ὠδή, στιχηρά, πρὸς, Πανεύφημοι μάρτυρες· ἀρχ.: 1. *Χαῖρε, καθαρώτατον Θεοῦ ἔμψυχον παλάτιον* (NTh 5), 2. *Χαῖρε, θρόνε πύρινε Θεοῦ* (NTh 5), 3. *Πολλῶν με χειμάζουσι δεινῶν προσβολαί* (NTh 9).

(φφ. 14v-18r) Κανόνας (Τῆ Πέμπτῃ ἑσπέρας)· ὠδή α', Ὁδὴν ἐπινίκιον· ἀρχ.: *Ἰσχύς καὶ ὀχύρωμα ἀνθρώπων, χαῖρε* (ETh 78-81, κάποια τροπάρια διαφέρουν). Μετὰ τὴν ζ' ὠδή, κάθισμα, πρὸς, Τὸν τάφον σου, σωτήρ· ἀρχ.: *Ἀπόθου, ὦ ψυχῆ, ῥαθυμίας τὸν ὕπνον* (ETh 80). Μετὰ τὴν θ' ὠδή, στιχηρά, πρὸς, Τῶν οὐρανίων ταγματῶν· ἀρχ.: 1. *Χαῖρε, ἀστὴρ ἐν τῷ κόσμῳ τὸν μέγαν*, 2. *Χαῖρε, πηγὴ ἀειζώου ῥείθρου, πανάμωμε*, 3. *Ὑπὸ τὴν σκέπην σου, μόνῃ θεοχαρίτωτε*.

(φφ. 18r-21v) Κανόνας (Τῆ Παρασκευῇ ἑσπέρας)· ὠδή α', Τῷ βοηθήσαντι Θεῷ· ἀρχ.: *Χαίροις, ἀκήρατε πηγῆ, ἡ τὸ ὕδωρ* (ETh 81-84, κάποια τροπάρια διαφέρουν). Μετὰ τὴν ζ' ὠδή, κάθισμα, πρὸς, Τὸν τάφον σου, σωτήρ· ἀρχ.: *Δακρῶν μοι πηγάς, Θεοτόκε, παράσχου* (ETh 83). Μετὰ τὴν θ' ὠδή, στιχηρά, πρὸς, Πανεύφημοι μάρτυρες· ἀρχ.: 1. *Χαῖρε, θεῖον ὄχημα Θεοῦ* (NTh 13), 2. *Χαῖρε, θεῖον σκῆνωμα Θεοῦ, πανάμωμε*, 3. *Χαρᾶς τὴν καρδίαν μου, ἀγνή, πλήρωσον* (NTh 5).

Τὰ φφ. 22r-v ἄγροφα.

(φφ. 23r-51v) Ἦχος β'.

(φφ. 23r-27r) Κανόνας (Τῷ Σαββάτῳ ἑσπέρας)· ὠδή α', Ἐν βυθῷ κατέστρωσε ποτέ· ἀρχ.: *Ἡ τὸ φῶς τοῖς πέρασιν, ἀγνή, πᾶσιν* (ETh 203-206). Μετὰ τὴν ζ' ὠδή,

19. MR = *Μηναῖα τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ*, τ. I-VI, ἐν Ῥώμῃ 1888-1901.

κάθισμα, πρὸς, Τὰ ἄνω ζητῶν· ἄρχ.: Ἐκ πόθου ψυχῆς προσφεύγω νῦν (ETh 204). Μετὰ τὴν θ' ᾠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου σε· ἄρχ.: 1. Χαίροις, ὑψιμέδοντος Θεοῦ μήτηρ (NTh 17), 2. Χαῖρε, μυστηρίου τοῦ φρικτοῦ καὶ ἀκαταγνώστου (NTh 17), 3. Πλήθη πειρασμῶν παντοδαπῶν, νέφη.

(φ. 27r) Ἀπὸ τούτου τοῦ κανόνος ἕως τῆς συμπληρώσεως τοῦ πλ. δ', πάντων τῶν κανόνων ἢ ἀκροστιχίς, τῆς ὀγδόης καὶ τῆς ἐνάτης Ἰωάννης ἐπιγράφεται· τὸ δὲ τελευταῖον τροπάριον ἐστὶ θ' ὡς εἶναι τὴν ἔννοιαν τοιαύτην ἄδει ὕμνοις Ἰωάννης τῇ θεοτόκῳ.

(φφ. 27r-31v) Κανόνας (Τῇ Κυριακῇ ἑσπέρας)· ᾠδὴ α'. Ἐν βυθῷ κατέστρωσε ποτέ· ἄρχ.: Χαῖρε, κόσμου σκέπη κραταία· χαῖρε, καταφύγιον (ETh 206-209 Χαῖρε σκέπη κόσμου καὶ χαρά). Μετὰ τὴν ζ' ᾠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Τὰ ἄνω ζητῶν· ἄρχ.: Δακρῶν πηγὴν παράσχου μοι, πανάμωμε (ETh 129, 207). Μετὰ τὴν θ' ᾠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου σε· ἄρχ.: 1. Χαίροις, ὁ πανάγιος ναός· χαῖρε, βασιλέως καθέδρα (NTh 19), 2. Χαίροις, ἢ λαβὶς ἢ νοητόν, ἦνπερ Ἡσαΐας (NTh 19 Χαῖρε, ἢ λαβὶς ἢ μυστική...), 3. Δεῦρο, ᾧ ταλαίπωρε ψυχῇ, πρόσπεσον (NTh 17).

(φφ. 31v-35v) Κανόνας (Τῇ Δευτέρᾳ ἑσπέρας)· ᾠδὴ α'. Ἐν βυθῷ κατέστρωσε ποτέ· ἄρχ.: Χαῖρε, θρόνε πύρινε Θεοῦ· χαῖρε, πανακῆρατε (ETh 209-212). Μετὰ τὴν ζ' ᾠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Τὰ ἄνω ζητῶν· ἄρχ.: Ρανίσιν, ἀγνή, ἐλέους σου, πανάμωμε (ETh 133, 213-214). Μετὰ τὴν θ' ᾠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου σε· ἄρχ.: 1. Χαίροις, πλατυτέρα οὐρανῶν· χαίροις, ὑπερτέρα τῶν ἄνω (NTh 21 Χαῖρε... χαῖρε...), 2. Χαίροις, ἢ παγκόσμιος χαρά· χαῖρε, χελιδῶν (NTh 21 Χαῖρε...), 3. Κλαίω καὶ στενάζω γοερῶς, φρίττω.

(φφ. 35v-39v) Κανόνας (Τῇ Τρίτῃ ἑσπέρας)· ᾠδὴ α'. Βυθοῦ ἀνεκάλυψε· ἄρχ.: Χαράς φωτεινότατον δοχεῖον, πλήρωσον (ETh 212-215). Μετὰ τὴν ζ' ᾠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Εὐσπλαγχνίας ὑπάρχουσα· ἄρχ.: Τῆς ψυχῆς μου ῥαθυμίαν δεινὴν ἀπέλασον (ETh 141, 216, 222 ... ῥαθυμίαν τὴν χαλεπὴν). Μετὰ τὴν θ' ᾠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου σε· ἄρχ.: 1. Χαῖρε, βασιλέων εὐσεβῶν ἔνδοξον διάδημα, 2. Χαῖρε, ἱερέων εὐλαβῶν καύχημα σεβάσιμον, 3. Σπεῦσον ἐξελεῖσθαι πειρασμῶν νῦν.

(φφ. 39v-43v) Κανόνας (Τῇ Τετάρτῃ ἑσπέρας)· ᾠδὴ α'. Δεῦτε, λαοί· ἄρχ.: Χαῖρε, χαρὰν τοῖς ἐν πελάγει τῶν θλίψεων (ETh 215-217). Μετὰ τὴν ζ' ᾠδὴ, κάθισμα,

πρός, Εὐσπλαγγνίας ὑπάρχουσα· ἄρχ.: *Τῶν ἀνομιῶν ἡμῶν, Χριστὲ ὁ Θεός, ὄρων.* Μετὰ τὴν θ' ᾠδή, στιχηρά, πρὸς, Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου σε· ἄρχ.: 1. *Χαῖρε, Σολομῶντος ἡ χρυσοῦ κλίνῃ,* 2. *Χαίροις, εὐφροσύνη τῶν πιστῶν χαίροις, ἢ τὸ φῶς,* 3. *Στήσον πεπτωκότα με δεινῶς καὶ κατετραγμένον* (NTh 25).

φ. 40 (σχισμένο τὸ κάτω μισό)

(φφ. 43v-47v) Κανόνας (*Τῆ Πέμπτη ἑσπέρας*)· ᾠδὴ α', Δεῦτε, λαοί· ἄρχ.: *Χαῖρε, αὐγῆ, τὴν φωτοφόρον αὐγάσασα ἡμέραν* (ETh 218-220 *Χαῖρε, ἀγνή...*). Μετὰ τὴν ζ' ᾠδή, κάθισμα, πρὸς, Θείας γεγόναμεν κοινωνοί· ἄρχ.: *Θείας εἰσόδου με, ἀγνή, καταξίωσον* (ETh 219 ...σεμνή...). Μετὰ τὴν θ' ᾠδή, στιχηρά, πρὸς, Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου σε· ἄρχ.: 1. *Χαίροις, ἦν ἑώρακε ποτὲ πύλην κεκλεισμένην* (NTh 27), 2. *Χαίροις, ἢ ἀένναος πηγῆ τοῦ χρυσαυγοῦς* (NTh 27), 3. *Δέξαι τὴν ἰκέσιον ᾠδὴν δέξαι μου* (NTh 21).

(φφ. 47v-51v) Κανόνας (*Τῆ Παρασκευῆ ἑσπέρας*)· ᾠδὴ α', Δεῦτε, λαοί· ἄρχ.: *Χαρὰν τὴν σὴν καὶ φωτισμὸν καὶ τὸ ἔλεος* (ETh 221-223). Μετὰ τὴν ζ' ᾠδή, κάθισμα, πρὸς, Οἱ τὴν χάριν λαβόντες· ἄρχ.: *Ἡ ἐν ἀνάγκαις σωσίψυχος κυβερνήτης.* Μετὰ τὴν θ' ᾠδή, στιχηρά, πρὸς, Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου σε· ἄρχ.: 1. *Χαῖρε, πενομένων θησαυρῆ χαῖρε, πτωχευόντων,* 2. *Χαῖρε, θλιβομένων ἢ χαρὰ χαῖρε, γηραιῶν.* 3. *Πλήσον εὐφροσύνης τὴν ἐμὴν νῦν, θεοκυήτορ* (NTh 29).

(φφ. 52r-74v) Ἦχος γ'.

(φφ. 52r-55r) Κανόνας (<*Τῷ Σαββάτῳ ἑσπέρας*>) (ἀκέφ.). ᾠδὴ δ', Ἔθου πρὸς ἡμᾶς· ἄρχ.: *Χαῖρε, μυστικῆ (sic?) ζωοτρόφε τράπεζα* (ETh 287-289 ...μυστικῆ ζωηφόρε...). Μετὰ τὴν ζ' ᾠδή, κάθισμα, πρὸς, Τὴν ὠραιότητα· ἄρχ.: *Τῆς συμπαθείας σου πλοῦτον τὸν ἄμετρον* (ETh 287-288). Μετὰ τὴν θ' ᾠδή, στιχηρά, πρὸς, Μεγάλη τοῦ σταυροῦ σου· ἄρχ.: 1. *Τῶν θείων προφητῶν, ἀγνή, χαῖρε, τὸ καύχημα,* 2. *Τῶν θείων ἀποστόλων, χαῖρε, τὸ κραταίωμα,* 3. *Παθῶν με τρικυμῖαι, δέσποινα, χειμάζουσι.*

(φφ. 55r-58v) Κανόνας (*Τῆ Κυριακῆ ἑσπέρας*)· ᾠδὴ α'. Ὅ τὰ ὕδατα πάλαι· ἄρχ.: *Χαῖρε, θρόνε κυρίου· χαῖρε, παρθένε, ἢ λύσσα* (ETh 289-292). Μετὰ τὴν ζ' ᾠδή, κάθισμα, πρὸς, Τὴν ὠραιότητα· ἄρχ.: *Αἱ ἀνομίαι μου ψάμμον θαλάσσιον ὑπερνικήσασαι* (ETh 291). Μετὰ τὴν θ' ᾠδή, στιχηρά, πρὸς, Μεγάλη τοῦ σταυροῦ σου· ἄρχ.: 1. *Τοῦ θείου Γαβριὴλ ᾠδὴν σοι χαριστήριον,* 2. *Τῶν θείων ἀθλητῶν, χαῖρε, λαμπρὸν στεφάνωμα,* 3. *Κινδύνων τῷ πελάγει νῦν κλυδωνιζόμενον* (NTh 31).

(φφ. 58v-62v) Κανόνας (Τῆ Δευτέρα ἑσπέρας)· ᾠδὴ α΄. Ὁ τὰ ὕδατα πάλαι· ἀρχ.: Χαῖρε, στάμινε τὸ μάννα φέρουσα ἔνδον (ETh 292-295). Μετὰ τὴν ζ΄ ᾠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Τὴν ὠραιότητα· ἀρχ.: Τὴν ὑπερβάλλουσαν σοῦ ἀγαθότητα (ETh 294). Μετὰ τὴν θ΄ ᾠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Μεγάλη τοῦ σταυροῦ σου· ἀρχ.: 1. Φωστῆρα ἐν τῷ κόσμῳ, χαῖρε, ἄστρον ἄδυτον, 2. Φωστῆρα τὸν τοῦ κόσμου, χαῖρε, ἡ κνήσασα, 3. Σὺ μόνῃ προστασία πέλεις ἀκαταίσχυντος (NTh 37).

(φφ. 62v-66v) Κανόνας (Τῆ Τρίτη ἑσπέρας)· ᾠδὴ α΄. Χέρσον ἀβυσσοτόκον· ἀρχ.: Χαίροις, ὑπεραγία λόγον ἅγιον τοῦ ὑψίστου (ETh 295-298). Μετὰ τὴν ζ΄ ᾠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Τὴν ὠραιότητα· ἀρχ.: Μὴ ἀπορρίψης με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου, τὸν παροξύνοντα (ETh 297). Μετὰ τὴν θ΄ ᾠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Ὁ τῷ πάθει σου· ἀρχ.: 1. Χαῖρε, ἡ λύσις τῆς ἀρᾶς καὶ χαρᾶς ἡ ἀνάβλυσις (NTh 35), 2. Χαῖρε, καύχημα λαμπρὸν καὶ τῆς πίστεως ἔγερσις (NTh 35), 3. Ὅτι πλήθει συμφορῶν καὶ πταισμάτων συνέχομαι (NTh 35).

(φφ. 66v-70r) Κανόνας (Τῆ Τετάρτη ἑσπέρας)· ᾠδὴ α΄. Ὁ τὰ ὕδατα πάλαι· ἀρχ.: Θεοδόχε παρθένε, χαῖρε, ἡ πᾶσαν τὴν πλάνην (ETh 299-301). Μετὰ τὴν ζ΄ ᾠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Τὴν ὠραιότητα· ἀρχ.: Ἄπας ὁ βίος μου ἐν ῥαθυμία πολλῇ (NTh 300). Μετὰ τὴν θ΄ ᾠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Ὁ τῷ πάθει σου· ἀρχ.: 1. Χαῖρε, ἡ μήτηρ τῆς ζωῆς χαῖρε, ὄρος κατάσκιον, 2. Χαῖρε, πύλη νοητή, ἣν διήλθεν ὁ ὑψιστος, 3. Ἀπὸ πάσης προσβολῆς ἐναντίας καὶ θλίψεως καὶ ἐξ ἐχθρῶν (NTh 39).

(φφ. 70v-71v) Κανόνας (Τῆ Πέμπτη ἑσπέρας)· ᾠδὴ α΄. Ἄσμα καινόν· ἀρχ.: Χαῖρε, σεμνὴ μήτηρ τοῦ Θεοῦ· χαῖρε, κυρία τοῦ κόσμου (ETh 302-304) (χάσμα μετὰ το α΄ τροπάριο τῆς γ΄ ᾠδῆς καὶ μέχρι το γ΄ τροπάριο τῆς ἡ΄ ᾠδῆς). Μετὰ τὴν θ΄ ᾠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Ὁ τῷ πάθει σου· ἀρχ.: 1. Χαῖρε, ὄχημα λαμπρὸν τοῦ δεσπότη τῆς κτίσεως (NTh 43), 2. Χαῖρε, ξένον καὶ φρικτοῦ μυστηρίου ἡ φανέρωσις (NTh 43), 3. Τῶν πολλῶν ἀνομιῶν ἐννοῶν μου τὸ πέλαγος (NTh 43 ...ἀμαρτιῶν...).

(φφ. 71v-74v) Κανόνας (Τῆ Παρασκευῆ ἑσπέρας)· ᾠδὴ α΄. Φαραὼ τὰ ἄρματα· ἀρχ.: Χαῖρε, ὄρος ἅγιον χαῖρε, παστὰς ὀλόφωτε (ETh 305-307). Μετὰ τὴν ζ΄ ᾠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Θείας πίστεως· ἀρχ.: Θείας φύσεως οὐκ ἐχωρίσθη σὰρξ γενόμενος (ETh 306). Μετὰ τὴν θ΄ ᾠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Μεγάλη τοῦ σταυροῦ σου· ἀρχ.: 1. Ἡ πάντων προστασία, χαῖρε, μητροπάρθενε (δὲν παραδίδονται τὰ ἄλλα δύο στιχηρά).

(φφ. 75r-101v) Ἦχος δ΄.

(φφ. 75r-78v) Κανόνας (Τῷ Σαββάτῳ ἑσπέρας)· ᾠδὴ α΄. Θαλάσσης τὸ ἐρυθραῖον· ἄρχ.: Φωτὶ σου καθαρωτάτῳ λάμπρυνον, θεογεννήτρια (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II²⁰ 108). Μετὰ τὴν ζ΄ ᾠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Ἐπεφάνης σήμερον· ἄρχ.: Προστασία ἄμαχε τῶν θλιβομένων (MR III 430). Μετὰ τὴν θ΄ ᾠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσιν· ἄρχ.: 1. Φωτοφόρον παλάτιον τοῦ Θεοῦ, χαῖρε, δέσποινα (MR VI 257), 2. Τερέων ἀγλάισμα εὐλαβῶν, χαῖρε, ἄμωμε, 3. Καὶ φρουραῖς κατεχόμενος καὶ εἰρκταῖς.

(φφ. 78v-82r) Κανόνας (Τῇ Κυριακῇ ἑσπέρας)· ᾠδὴ α΄. Θαλάσσης τὸ ἐρυθραῖον· ἄρχ.: Ἡ πάντα τῇ ὑπὲρ νοῦν κινήσει σου καταφωτίσασα (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 84). Μετὰ τὴν ζ΄ ᾠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Ἐπεφάνης σήμερον· ἄρχ.: Ἐν τῇ σκέπῃ ἅπαντες τῇ σῇ, παρθένε (PID²¹ οθ΄). Μετὰ τὴν θ΄ ᾠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσιν· ἄρχ.: 1. Χαῖρε, θρόνε πυρίμορφε τοῦ Θεοῦ παντοκράτορος (NTh 55), 2. Χαῖρε, γῆς τὸν θεμέλιον ἐν κοιλίᾳ σου (NTh 55), 3. Θεοτόκε παντάνασσα, ἄλαστόρων κατάπτωσις.

(φφ. 82v-86r) Κανόνας (Τῇ Δευτέρᾳ ἑσπέρας)· ᾠδὴ α΄. Θαλάσσης τὸ ἐρυθραῖον· ἄρχ.: Σκιρτῶντες μετ' εὐφροσύνης ἅπαντες, χαῖρε σοι κράζομεν. Μετὰ τὴν ζ΄ ᾠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Ταχὺ προκατάλαβε· ἄρχ.: Ἐπάκουσον, δέσποινα, κατωδύνου ψυχῆς, βοῶντος (MR IV 264). Μετὰ τὴν θ΄ ᾠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσιν· ἄρχ.: 1. Χαῖρε, θείων δυνάμεων ἀγαλλίαμα, δέσποινα (NTh 51), 2. Χαῖρε, σκῆνωμα ἅγιον τοῦ δεσπότης τῆς κτίσεως (NTh 51), 3. Ὑπὸ πλήθους πταισμάτων μου, πειρασμῶν τε καὶ θλίψεων.

(φφ. 86r-90v) Κανόνας (Τῇ Τρίτῃ ἑσπέρας)· ᾠδὴ α΄. Ἀνοίξω τὸ στόμα μου· ἄρχ.: Τὸν νοῦν μου χαρίτωσον ἐσκοτισμένον τοῖς πάθεσι (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 102). Μετὰ τὴν ζ΄ ᾠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Ταχὺ προκατάλαβε· ἄρχ.: Πολλοῖς πλημμελήμασιν ἐγὼ ὁ ἄσωτος (MR IV 241). Μετὰ τὴν θ΄ ᾠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Ὁ ἐξ ὑψίστου κληθεῖς·

20. ΓΕΤΟΝ II = D. ΓΕΤΟΝ, The unedited byzantine liturgical canons in the Library of Congress microfilms of the Greek manuscripts in St. Catherine's monastery on Mount Sinai, *BollGrott* III s., 6 (2009), 67-118.

21. PID = Παρακλητικὸν σὺν Θεῷ ἀγίῳ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. Ποίημα τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ... Ἐν ἔτει τῆς ἀπὸ τοῦ Κόσμου κτίσεως ἑξήμισι, καὶ ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας ἀψλή, κατὰ μῆνα Ἀπριλίλιον (=1738) [Romae, curante Ph. Vitalli].

ἀρχ.: 1. *Χαῖρε, φωτὸς καθαρῶτατον δοχεῖον χαῖρε, στυλε πύρινε* (NTh 47), 2. *Χαῖρε, φαιδρὸν ἐνδιαίτημα κυρίου χαῖρε, θρόνε πύρινε* (NTh 47), 3. *Οἱ διὰ σοῦ λυτρωθέντες τῆς ἀπάτης, πανύμνητε.*

(φφ. 90v-95r) Κανόνας (Τῆ Τετάρτη ἑσπέρας)· ὠδὴ α΄. Ἀνοίξω τὸ στόμα μου· ἀρχ.: *Φωτί σου καταύγασον ἐσκοτισμένον, πανάσπιλε.* Μετὰ τὴν ζ΄ ὠδὴ, κάθισμα, πρὸς, *Ταχὺ προκατάλαβε*· ἀρχ.: *Δακρύων μοι δώρησαι πηγὰς, θεόνυμφε* (PID πθ΄). Μετὰ τὴν θ΄ ὠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Ἔδωκας σημειώσιν· ἀρχ.: 1. *Χαῖρε, καθαρῶτατον τοῦ βασιλέως παλάτιον* (NTh 49), 2. *Χαῖρε, τιμιώτατον καὶ χρυσαυγὲς ἐνδιαίτημα τοῦ ὑψίστου* (NTh 49), 3. *Σβέσον μου τὴν κάμινον τῶν πειρασμῶν ἀγριαίνουσαν.*

(φφ. 95r-98v) Κανόνας (Τῆ Πέμπτη ἑσπέρας)· ὠδὴ α΄. Ἀνοίξω τὸ στόμα μου· ἀρχ.: *Χαρὰς τὴν καρδίαν μου ὡς χαροπάροχος* (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 110). Μετὰ τὴν ζ΄ ὠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Ἐπεφάνης σήμερον· ἀρχ.: *Ῥυπωθεῖσαν πάθει τῆς ἁμαρτίας τὴν ψυχὴν μου* (MR IV 308). Μετὰ τὴν θ΄ ὠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Ἔδωκας σημειώσιν· ἀρχ.: 1. *Χαῖρε, τὸ ἠδύπνοον ῥόδον ἢ μόνη βλαστήσασα* (NTh 53), 2. *Χαῖρε, τὸ ἀκένωτον ῥεῖθρον ζωῆς ἢ πηγάσασα* (NTh 53), 3. *Πᾶσαν τὴν ἐλπίδα μου ὀδυστυχίης καὶ πανάθλιος* (NTh 49).

(φφ. 99r-101v) Κανόνας (Τῆ Παρασκευῆ ἑσπέρας)· ὠδὴ α΄. Τριστάτας κραταιοῦς· ἀρχ.: *Φωτί σου νοητῶ, θεοτόκε παρθένε, σκοτισθέντα μου* (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 109)· τέλ. (κολοβ., παραδίδεται μόνο το α΄ τροπάριο τῆς θ΄ ὠδῆς): *περιβόητον καύχημα.* Μετὰ τὴν ζ΄ ὠδὴ, κάθισμα, πρὸς, *Ταχὺ προκατάλαβε*· ἀρχ.: *Ταχὺ δέξαι, δέσποινα, τὰς ἰκεσίας ἡμῶν καὶ ταύτας* (MR I 9).

(φφ. 102r-126v) Ἦχος πλ. α΄.

(φφ. 102r-106r) Κανόνας (Τῶ Σαββάτῳ ἑσπέρας)· ὠδὴ α΄. Ἴππον καὶ ἀναβάτην· ἀρχ.: *Χάριτός σου τῆς θείας νῦν πλήρωσον τὴν ἐμὴν ζοφωθεῖσαν* (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 111). Μετὰ τὴν ζ΄ ὠδὴ, κάθισμα, πρὸς, *Τὸν συνάναρχον*· ἀρχ.: *Ἐμαυτὸν πρὸ τῆς δίκης νῦν ἀποκλαίομαι* (PID ρα΄). Μετὰ τὴν θ΄ ὠδὴ, στιχηρά, πρὸς, *Χαίροις, ἀσκητικῶν*· ἀρχ.: 1. *Χαίροις, ἀπελπισμένων ἐλπίς, πολεμουμένων*, 2. *Χαίροις, ὀλογικὸς οὐρανός, ἐμψυχωμένον*, 3. *Νέφος ἀλλεπαλλήλων δεινῶν με καὶ συμφορῶν.*

(φφ. 106r-110r) Κανόνας (Τῆ Κυριακῆ ἑσπέρας)· ὠδὴ α΄. Ἴππον καὶ ἀναβάτην· ἀρχ.: *Αἴγλης σου τῆς φωσφόρου, θεογεννήτορ* (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 71). Μετὰ τὴν ζ΄

ὠδή, κάθισμα, πρὸς, Τὸν συνάναρχον· ἀρχ.: Ὁ καιρὸς μετανοίας, ψυχὴ, ἀπόστηθι (PID ρε´). Μετὰ τὴν θ´ ὠδή, στιχηρά, πρὸς, Χαίροις, ἀσκητικῶν· ἀρχ.: 1. Χαίροις, περιστερὰ λογικὴ κατακλυσμοῦ (NTh 63), 2. Χαίρε, ἡ φεραυγῆς χελιδῶν, ἡ ἐκ χειμῶνος (NTh 63 Χαίροις), 3. Παῦσον τὴν κατ' ἐμοῦ τῶν δεινῶν κυμαιομένην (NTh 63).

(φφ. 110r-114r) Κανόνας (Τῆ Δευτέρα ἑσπέρας)· ὠδή α´. Ἴππον καὶ ἀναβάτην· ἀρχ.: Χαίρε, τὸ τῶν ἀγγέλων θαῦμα ἐξαίσιον (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 109). Μετὰ τὴν ζ´ ὠδή, κάθισμα, πρὸς, Τὸν συνάναρχον· ἀρχ.: Τῆς ψυχῆς μου τὰ πάθη τὰ πολυώδυνα (MR III 363). Μετὰ τὴν θ´ ὠδή, στιχηρά, πρὸς, Χαίροις, ἀσκητικῶν· ἀρχ.: 1. Χαίροις, ὠραιότητι τρυγῶν κεχρυσωμένη (NTh 61), 2. Χαίροις, ἡ φιλανθῆς ἀνθηδῶν, ἡ τὸν λειμῶνα (NTh 61), 3. Μόνη τῶν θλιβομένων χαρά, πρόφθασον, ῥῦσαι (NTh 61).

(φφ. 114r-117r) Κανόνας (Τῆ Τρίτη ἑσπέρας)· ὠδή α´. Τῷ σωτήρι Θεῷ· ἀρχ.: Φωτοδόχε λαμπάς, τὴν ταπεινὴν μου ψυχὴν (NTh 69-70, ἀρετὰ διαφορετικὰ τροπάρια). Μετὰ τὴν ζ´ ὠδή, κάθισμα, πρὸς, Τὸν συνάναρχον· ἀρχ.: Ἐν πελάγει τοῦ βίου κλυδωνιζόμενος (NTh 66). Μετὰ τὴν θ´ ὠδή, στιχηρά, πρὸς, Χαίροις, ἀσκητικῶν· ἀρχ.: 1. Χαίροις, ἡ νοητὴ κιβωτός, δι' ἧς βροτοί (NTh 65), 2. Χαίροις, ἡ μαργαρίτην Χριστὸν ἐξ ἀστραπῆς (NTh 65), 3. Πόνους τῆς ταπεινῆς μου ψυχῆς καὶ ἀνιάτους (NTh 71).

(φφ. 117r-120v) Κανόνας (Τῆ Τετάρτη ἑσπέρας)· ὠδή α´. Τῷ σωτήρι Θεῷ· ἀρχ.: Χάριτός σου, σεμνὴ, τὴν ταπεινὴν μου ψυχὴν (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 111). Μετὰ τὴν ζ´ ὠδή, κάθισμα, πρὸς, Τὸν συνάναρχον· ἀρχ.: Ἐπὶ κλίνης ὀδύνης με κατακείμενον (PID ρις´..μου κατακείμενος). Μετὰ τὴν θ´ ὠδή, στιχηρά, πρὸς, Χαίροις, ἀσκητικῶν· ἀρχ.: 1. Χαίροις, ἡ κεκλεισμένην ἡμῖν, παρθενομῆτορ, 2. Πᾶσαι τῶν ἐπὶ γῆς αἱ φυλαὶ μακαριοῦμεν σε, 3. Στήσον τὰς προσβολὰς τῶν δεινῶν καὶ τῶν παθῶν.

(φφ. 120v-122v) Κανόνας (Τῆ Πέμπτη ἑσπέρας)· ὠδή α´. Τῷ σωτήρι Θεῷ· ἀρχ.: Χαίρε, θρόνε Θεοῦ, δεδοξασμένη ἀγνή (NTh 69-70 κάποια τροπάρια). (σταματᾷ στη μέση του δ´ τροπαρίου τῆς α´ ὠδῆς καὶ ἀρχίζει ἀπὸ τῆ μέση τοῦ γ´ τροπαρίου τοῦ ζ´ ὠδῆς). Μετὰ τὴν ζ´ ὠδή, κάθισμα, πρὸς, Τὸν συνάναρχον· ἀρχ.: Ἴνα τί ῥαθυμοῦσα, ψυχὴ ταλαίπωρε (PID 4ζ´). Μετὰ τὴν θ´ ὠδή, στιχηρά, πρὸς, Χαίροις, ἀσκητικῶν· ἀρχ.: 1. Χαίροις, ἡ διαυγῆς καὶ λαμπρὰ πηγὴ, ἐξ ἧς

τὸ καθαρὸν (NTh 67), 2. Χαῖρε, τοῦ ἀχωρήτου Θεοῦ χώρα καὶ γῆ (NTh 59), 3. Στρέψον τὸν κοπετὸν εἰς χαράν, εἰς εὐθυμίαν (NTh 65).

(φφ. 122v-126v) Κανόνας (Τῆ Παρασκευῆ ἑσπέρας)· ὠδὴ α΄. Ἴππον καὶ ἀναβάτην· ἀρχ.: Χαῖρε, τοῦ ἀπ' αἰῶνος φρικωδεστάτου (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 109). Μετὰ τὴν ζ΄ ὠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Τὸν συνάναρχον· ἀρχ.: Ἀγιωτέρα τῶν χερουβίμ, ὑψηλοτέρα (PaR 382-383). Μετὰ τὴν θ΄ ὠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Χαίροις, ἀσηκητικῶν· ἀρχ.: 1. Χαίροις, ἢ τὸν ἀμὸν τοῦ Θεοῦ ἀπεριγράπτως (NTh 59), 2. Χαίροις, ἢ πανσθενῆς τῶν βροτῶν ἐλπὶς καὶ σκέπη (NTh 59 Χαῖρε...), 3. Πλήρωσον εὐφροσύνης, ἀγνή, τοὺς εὐφημοῦντας σε (NTh 59).

(φφ. 127r-153v) Ἦχος πλ. β΄.

(φφ. 127r-131r) Κανόνας (Τῷ Σαββάτῳ ἑσπέρας)· ὠδὴ α΄. Ὡς ἐν ἠπείρῳ πεξεύσας· ἀρχ.: Τὴν σκοτισθεῖσαν ψυχὴν μου τῷ σῶ φωτί (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 100). Μετὰ τὴν ζ΄ ὠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Πολλὰ τὰ πλήθη· ἀρχ.: Τὴν μολυνθεῖσαν μου ψυχὴν τῶν πταισμάτων (PID ρκδ΄). Μετὰ τὴν θ΄ ὠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Ὅλην ἀποθέμενοι· ἀρχ.: 1. Χαῖρε, ὄρος ἄγιον χαῖρε, φωτὸς ἢ νεφέλη (NTh 73), 2. Χαῖρε, στάμνε πάγχρυσε ἔνδον τὸ μάννα τὸ θεῖον (NTh 73), 3. Πολλοῖς συνεχόμενος νῦν πειρασμοῖς ὁ παντλήμων (NTh 73).

(φφ. 131r-134v) Κανόνας (Τῆ Κυριακῆ ἑσπέρας)· ὠδὴ α΄. Ὡς ἐν ἠπείρῳ πεξεύσας· ἀρχ.: Φαινοτάταις ἀκτίσι τοῦ σοῦ φωτὸς τὴν ψυχὴν μου (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 108). Μετὰ τὴν ζ΄ ὠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Πολλὰ τὰ πλήθη· ἀρχ.: Τὴν μολυνθεῖσαν μου ψυχὴν τῶν πταισμάτων (PID ρκδ΄). Μετὰ τὴν θ΄ ὠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Ὅλην ἀποθέμενοι· ἀρχ.: 1. Χαῖρε, πασῶν ἄνασσα τῶν ἀνασσῶν, Θεοτόκε (NTh 77), 2. Χαῖρε, θρόνε πύρινε τοῦ βασιλέως κυρίου (NTh 77), 3. Πολλῶν με χεμιάζουσιν ἀμαρτιῶν τρικυμῖαι.

(φφ. 134v-138v) Κανόνας (Τῆ Δευτέρᾳ ἑσπέρας)· ὠδὴ α΄. Ὡς ἐν ἠπείρῳ πεξεύσας· ἀρχ.: Χαράς ἀπέιρου μου πλήρωσον τὴν ψυχὴν (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 110). Μετὰ τὴν ζ΄ ὠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Πολλὰ τὰ πλήθη· ἀρχ.: Τῆς ἀσθενούσης μου ψυχῆς τὰς πολλὰς ἀρρωστίας (NTh 78). Μετὰ τὴν θ΄ ὠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Ὅλην ἀποθέμενοι· ἀρχ.: 1. Χαῖρε, θεῖον σκῆνωμα Θεοῦ τοῦ πάντων δεσπότου (NTh 81), 2. Φωτὸς οἰκητήριον, χαῖρε, σεμνὴ παναγία, 3. Δέξαι μου τὴν δέησιν, θεοκυῆτορ παρθένε (NTh 81 ... θεοκυῆτορ Μαρία).

(φφ. 138v-143r) Κανόνας (Τῆ Τρίτῃ ἐσπέρας)· ᾠδὴ α΄. Κύματι θαλάσσης· ἀρχ.: *Χάριτί σου θεία χαριῖτων, κόρη, ἐσκοτισμένον μου* (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 110). Μετὰ τὴν ζ΄ ᾠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Πολλὰ τὰ πλήθη· ἀρχ.: *Ταῖς τῶν δαυμόνων προσβολαῖς κλονουμένην* (NTh 74). Μετὰ τὴν θ΄ ᾠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Ὅλην ἀποθέμενοι, ἀρχ.: 1. *Θεοῦ παντοκράτορος, χαῖρε, δοχεῖον κυρίου*, 2. *Χαῖρε, τὸ λαμπρότατον τοῦ βασιλέως κυρίου* (NTh 81), 3. *Σὲ τὴν πανυπέρομαχον ἐκδυσωποῦμεν παρθένον* (NTh 77).

(φφ. 143r-147r) Κανόνας (Τῆ Τετάρτῃ ἐσπέρας)· ᾠδὴ α΄. Κύματι θαλάσσης· ἀρχ.: *Χαίροις, οἰκουμένης κραταίωμα θεῖον* (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 110). Μετὰ τὴν ζ΄ ᾠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Ἐλπίς τοῦ κόσμου· ἀρχ.: *Ἐξασθενεῖ μου νῦν ὁ νοῦς ἐμπεσὼν εἰς τὰ βάθη* (NTh 72). Μετὰ τὴν θ΄ ᾠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Τριήμερος ἀνέστης· ἀρχ.: 1. *Χαῖρε, τὸ σεμνολόγημα τῶν ἀποστόλων* (MR VI 84), 2. *Τὸ ὄρος τὸ ἀλάξευτον, παρθένε, χαῖρε*, 3. *Πανύμνητε, κατὰβαλε ἐχθρῶν μαιφονούντων ἰσχύν* (MR VI 84).

(φφ. 147r-150v) Κανόνας (Τῆ Πέμπτῃ ἐσπέρας)· ᾠδὴ α΄. Βοηθὸς καὶ σκεπαστής· ἀρχ.: *Χάριτός σου, ἀγαθή, τὴν ταπεινὴν μου πλησον καρδίαν* (NTh 83-85 πολλά τροπάρια διαφέρουν). Μετὰ τὴν ζ΄ ᾠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Πολλὰ τὰ πλήθη· ἀρχ.: *Τῶν ἐναντίων λογισμῶν ἐκταράσσει με* (NTh 80). Μετὰ τὴν θ΄ ᾠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Τριήμερος ἀνέστης· ἀρχ.: 1. *Χαῖρε, βασιλευόντων, ἀγνή, τὸ θράσος* (NTh 79), 2. *Χαῖρε, παστὰς ὀλόφωτε χαῖρε, ἔμψυχε* (NTh 75), 3. *Κινδύνοις συνεχόμενον καὶ θλίψει τὸν δοῦλον σου* (NTh 83).

(φφ. 150v-153v) Κανόνας (Τῆ Παρασκευῇ ἐσπέρας)· ᾠδὴ α΄. Βοηθὸς καὶ σκεπαστής· ἀρχ.: *Αὔγασόν μου τὴν ψυχὴν τῷ θεῷ φέγγει σου* (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 76). Μετὰ τὴν ζ΄ ᾠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Ἐλπίς τοῦ κόσμου· ἀρχ.: *Ἀμαρτιῶν μου τὰ πολλὰ ἐξαφάνισον πλήθη*. Μετὰ τὴν θ΄ ᾠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Τριήμερος ἀνέστης· ἀρχ.: 1. *Χαῖρε, ὁ θησαυρὸς τῆς ζωῆς χαῖρε, λυχνία*, 2. *Χαῖρε, τῆς ἐκκλησίας, σεμνή, ὁ πύργος ὁ ἀσάλευτος* (NTh 83), 3. *Πανύμνητε, διάσωσον δεινῶν τῶν συνεχόντων με* (NTh 79).

(φφ. 154r-173r) Ἦχος βαρῦς.

(φφ. 154r-156r) Κανόνας (<Τῷ Σαββάτῳ ἐσπέρας>)· (ἀκέφ.) ἀρχ. (β΄ τροπ. δ΄ ᾠδῆς): *Χαῖρε, φωτὸς σκεῦος καθαρὸν*. Μετὰ τὴν ζ΄ ᾠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Ὁ δι' ἐμὲ ἀνασχόμενος· ἀρχ.: *Ἐπὸ τὴν σκέπην σου ἅπαντες οἱ γηγενεῖς*. Μετὰ τὴν

θ' ὠδή, στιχηρά, πρὸς, Οὐκ ἔτι κωλυόμεθα· ἀρχ.: 1. *Χαῖρε, χαρὰ τοῦ κόσμου, θεογεννήτορ*, 2. *Χαῖρε, δοχεῖον φύσεως ἀχωρήτου*, 3. *Ἵπὸ τὴν θείαν σου σκέπην νῦν προσφεύγω*.

(φφ. 156r-159v) Κανόνας (Τῆ Κυριακῆ ἑσπέρας)· ὠδή α'. Νεύσει σου πρὸς γεώδη· ἀρχ.: *Χαῖρε, τῆς εὐσεβείας τὸ ἀκατάσειστον τεῖχος* (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 109). Μετὰ τὴν ζ' ὠδή, κάθισμα, πρὸς, Ὁ δι' ἐμὲ ἀνασχόμενος· ἀρχ.: *Ῥῦσαι πυρὸς αἰωνίζοντος τοὺς προσκυνοῦντας* (PID ρμγ'). Μετὰ τὴν θ' ὠδή, στιχηρά, πρὸς, Οὐκ ἔτι κωλυόμεθα· ἀρχ.: 1. *Χαῖρε, τὸν μέγαν ἥλιον ἐν τῷ κόσμῳ* (NTh 91), 2. *Χαῖρε, τὸν μόσχον δάμαλις ἢ τεκοῦσα* (NTh 91), 3. *Πταισμάτων βυθιζόμενον τρικυμίας δίδου*.

(φφ. 159v-162v) Κανόνας (Τῆ Δευτέρᾳ ἑσπέρας)· ὠδή α'. Νεύσει σου πρὸς γεώδη· ἀρχ.: *Αὔγασον τῷ φωτί σου, θεοκυῆτορ, τὸν νοῦν μου* (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 76). Μετὰ τὴν ζ' ὠδή, κάθισμα, πρὸς, δι' ἐμὲ ἀνασχόμενος· ἀρχ.: *Ἐν ῥαθυμίᾳ τὸν βίον μου διατελέσας* (PID ρνγ'). Μετὰ τὴν θ' ὠδή, στιχηρά, πρὸς, Οὐκ ἔτι κωλυόμεθα· ἀρχ.: 1. *Χαῖρε, τὸ φῶς τοῦ κόσμου, δεδοξασμένη* (NTh 92 ...κόσμου, παρθενομήτορ) 2. *Χαῖρε, πατρὸς ἀνάρχου νύμφη, παρθένε*, 3. *Ὅτι βοήθειαν ἄλλην πλὴν σου οὐκ ἔχω* (NTh 92).

(φφ. 162v-165r) Κανόνας (Τῆ Τρίτῃ ἑσπέρας)· ὠδή α'. Τῷ συνεργήσαντι Θεῷ· ἀρχ.: *Θεῖω φωτί σου, ἀγαθῇ, αὔγασόν μου τὰς φρένας* (NTh 97 ἀρκετὰ τροπάρια διαφέρουν). Μετὰ τὴν ζ' ὠδή, κάθισμα, πρὸς, Ὁ δι' ἐμὲ ἀνασχόμενος· ἀρχ.: *Τίς διηγῆσεται, ἄχραντε, τὴν τῶν πταισμάτων μου* (PID ρνζ'). Μετὰ τὴν θ' ὠδή, στιχηρά, πρὸς, Οὐκ ἔτι κωλυόμεθα· ἀρχ.: 1. *Χαῖρε, Θεὸν ἀφράστως ἀποτεκοῦσα* (NTh 92), 2. *Χαῖρε, παντὸς τοῦ κόσμου δεδοξασμένη* (NTh 92), 3. *Ῥῦσαι κινδύνων, ἄχραντε, τὸν σὸν δοῦλον*.

(φφ. 165v-168r) Κανόνας (Τῆ Τετάρτῃ ἑσπέρας)· ὠδή α'. Τῷ συνεργήσαντι Θεῷ· ἀρχ.: *Χαῖρε, ἡ πύλη τοῦ Θεοῦ χαῖρε, ἄχραντε μήτηρ* (NTh 97 ἀρκετὰ τροπάρια διαφέρουν). Μετὰ τὴν ζ' ὠδή, κάθισμα, πρὸς, Ὁ δι' ἐμὲ ἀνασχόμενος· ἀρχ.: *Τὸν πανοικτίρονα κύριον ὑπὲρ ἡμῶν* (NTh 88). Μετὰ τὴν θ' ὠδή, στιχηρά, πρὸς, Οὐκ ἔτι κωλυόμεθα· ἀρχ.: 1. *Χαῖρε, ἡ θεία κλιμαξ, δι' ἧς κατέβη* (NTh 87), 2. *Χαῖρε, τρυφῆς παράδεισε, ἡ τὸ ξύλον* (NTh 87), 3. *Πλήθη πολλῶν χειμάζουσι τὴν ψυχὴν μου* (NTh 91).

(φφ. 168r-170v) Κανόνας (Τῆ Πέμπτη ἑσπέρας)· ὠδή α'. Τῷ συντρύφαντι πολέμους· ἄρχ.: Φώτισόν μου, Θεοτόκε, τὰς αἰσθήσεις τοῦ νοός (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 108). Μετὰ τὴν ζ' ὠδή, κάθισμα, πρὸς, Ὅ δι' ἐμὲ ἀνασχόμενος· ἄρχ.: Ὑπὲρ τοῦ κόσμου ἰκέτευε τὸν σὸν υἰόν. Μετὰ τὴν θ' ὠδή, στιχηρά, πρὸς, Οὐκ ἔτι κωλυόμεθα· ἄρχ.: 1. Χαῖρε, ἡ θεία σκέπη καὶ προστασία τῶν τιμώντων σε (NTh 96), 2. Χαῖρε, δι' ἧς ὁ Ἄδης ἀπενεκρώθη (NTh 96), 3. Στενάζοντά με δέξαι ὡς ἐλεήμων (NTh 96).

(φφ. 170v-173r) Κανόνας (Τῆ Παρασκευῆ ἑσπέρας)· ὠδή α'. Τῷ συντρύφαντι πολέμους· ἄρχ.: Χαῖρε, πάντων προστασία τῶν ὑμνούντων σε (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 109). Μετὰ τὴν ζ' ὠδή, κάθισμα, πρὸς, Ὅ δι' ἐμὲ ἀνασχόμενος· ἄρχ.: Εἰ καὶ μητέρα σε ὁ κτίστης ἐγνώρισεν. Μετὰ τὴν θ' ὠδή, στιχηρά, πρὸς, Οὐκ ἔτι κωλυόμεθα· ἄρχ.: 1. Χαῖρε, πιστῶν τὸ καύχημα, παναγία (NTh 96), 2. Χαῖρε, τὸ κῦδος πάντων τῶν ὀρθοδόξων, 3. Ὑπὸ πολλῶν ὁ δοῦλος σου, θεομήτορ, ὀλεθρίων (NTh 87 ...σου ὀλεθρίων).

Τὸ φ. 173v ἄγγραφο.

(φφ. 174r-196v) ᾠχος πλ.δ'.

(φφ. 174r-177v) Κανόνας (Τῷ Σαββάτῳ ἑσπέρας)· ὠδή α'. Ἀρματηλάτην Φαράω· ἄρχ.: Θεὶν φωτὶ σου, φωτοτόκε δέσποινα. Μετὰ τὴν ζ' ὠδή, κάθισμα, πρὸς, Τὴν σοφίαν καὶ λόγον· ἄρχ.: Ὁ τῶν ὄλων δεσπότης καὶ ποιητὴς ἐξ ἀχράντου (MR III 11). Μετὰ τὴν θ' ὠδή, στιχηρά, πρὸς, Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος· ἄρχ.: 1. Χαῖρε, θανάτου καθαιρέσεις, παρθενομήτορ (NTh 113)· τελ. (κολοβ.) χαῖρε, ὀσίων στολὴ θεότευκτος.

(φφ. 178r-181v) Κανόνας (<Τῆ Κυριακῆ ἑσπέρας>)· ἄρχ. (ἀκέφ.): (γ' τροπάριο γ' ὠδῆς): Θεοχαρίτωτε ἀγνή, τῶν γηγενῶν ἢ προστάτις. Μετὰ τὴν ζ' ὠδή, κάθισμα, πρὸς, Τὴν σοφίαν καὶ λόγον· ἄρχ.: Εἰς ἰλὸν ἐνεπάγην ἀμαρτιῶν (MR IV 228). Μετὰ τὴν θ' ὠδή, στιχηρά, πρὸς, Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος· ἄρχ.: 1. Χαῖρε, πηγὴ τῆς ζωῆς ἡμῶν χαῖρε, λαβίς, 2. Χαῖρε, φωτὸς οἰκητήριον χαῖρε, λυχνία χρυσοῦ, 3. Ἀπαγωγῆς καὶ δουλείας με καὶ προνομῆς.

(φφ. 181v-184r) Κανόνας (Τῆ Δευτέρα ἑσπέρας)· ὠδή α'. Ὑγρὰν διοδεύσας· ἄρχ.: Τὸν ἐσκοτισμένον μου λογισμὸν φωτὶ σου (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 102) (ἀπὸ τὸ γ' τροπάριο τῆς ε' ὠδῆς μέχρι τοὺς τελευταίους στίχους τοῦ δ' τροπαρίου τῆς ζ' ὠδῆς χάσμα κειμένου). Μετὰ τὴν θ' ὠδή, στιχηρά, πρὸς, Ὡ τοῦ παραδόξου

θαύματος· ἀρχ.: 1. *Χαῖρε, μαρτύρων ἀγλάισμα· χαῖρε, ἀγγέλων*, 2. *Χαῖρε, πιστῶν ἢ βοήθεια· χαῖρε, ἡ μόνη ἐλπίς*, 3. *Πάθη ποικίλα χειμάζουσι τὴν ταπεινὴν μου*.

(φφ. 184r-187v) Κανόνας (Τῆ Τρίτη ἑσπέρας)· ᾠδὴ α΄. Ὑγρὰν διοδεύσας· ἀρχ.: *Φωτὸς σου ταῖς θεαῖς μαρμαρυγαῖς φώτισον*. Μετὰ τὴν ζ΄ ᾠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Τὴν σοφίαν καὶ λόγον· ἀρχ.: *Λογισμοῖς ὀλισθαίνων τοῖς πονηροῖς εἰς βυθόν* (MR I 283). Μετὰ τὴν θ΄ ᾠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος· ἀρχ.: 1. *Χαῖρε, πανάγιον τέμενος τοῦ βασιλέως Χριστοῦ· χαῖρε, βάθος* (NTh 100), 2. *Χαῖρε, πολύενκτον ὄνομα· χαῖρε, χρυσὴ κιβωτὴ* (NTh 100), 3. *Κατακαμπτόμενον, δέσποινα, ἐν τῷ πελάγει*.

(φφ. 187v-190r) Κανόνας (Τῆ Τετάρτη ἑσπέρας)· ᾠδ(η) α΄. Ἄσωμεν τῷ κυρίῳ· ἀρχ.: *Χαῖροις, ὑπεραγία, ἡ τὸν εὐεργέτην καὶ Θεόν* (πρβλ. ΓΕΤΟΝ I²² 110, ΓΕΤΟΝ II 110). Μετὰ τὴν ζ΄ ᾠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Τὴν σοφίαν καὶ λόγον· ἀρχ.: *Ἐλεήμονα Λόγον καὶ συμπαθῆ ὡς κινήσασα* (MR I 266). Μετὰ τὴν θ΄ ᾠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος· ἀρχ.: 1. *Χαῖρε, παγκόσμιον καύχημα· χαῖρε, λυχνία* (NTh 100), 2. *Χαῖρε, μυστικὴ παράδεισε, ξύλον ζωῆς* (NTh 106), 3. *Κλαίων ἐννοῶν ὁ ἄθλιος τῶν ἀμετρήτων κακῶν*.

(φφ. 190v-193r) Κανόνας (Τῆ Πέμπτη ἑσπέρας)· ᾠδὴ α΄. Ἄσωμεν τῷ κυρίῳ· ἀρχ.: *Χαῖρε, τῆς βασιλείας τὸ ἀκαταμάχητον* (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 109). Μετὰ τὴν ζ΄ ᾠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Τὴν σοφίαν καὶ λόγον· ἀρχ.: *Ὁ σωτὴρ καὶ δεσπότης τῶν γηγενῶν*. Μετὰ τὴν θ΄ ᾠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος· ἀρχ.: 1. *Χαῖρε, πυρόμορφον ὄχημα· χαῖρε, ἀνγὴ* (MR VI 64), 2. *Χαῖρε, πεσόντων ἀνόρθωσις· χαῖρε, πενομένων* (NTh 106), 3. *Βάρει πολλῶν παραπτώσεων κατακαμπτόμενον*.

(φφ. 193r-196v) Κανόνας (Τῆ Παρασκευῆ ἑσπέρας)· ᾠδὴ α΄. Ἄσμα ἀναπέμψομεν· ἀρχ.: *Θεῖα ἐπιλάμψει σου, Χριστέ, τὸν νοῦν μου* (πρβλ. ΓΕΤΟΝ II 85). Μετὰ τὴν ζ΄ ᾠδὴ, κάθισμα, πρὸς, Τὴν σοφίαν καὶ λόγον· ἀρχ.: *Χαριστήριον αἴνον χρεωστικῶς* (MR II 29). Μετὰ τὴν θ΄ ᾠδὴ, στιχηρά, πρὸς, Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος· ἀρχ.: 1. *Χαῖρε, παρθένε πανάμομε· χαῖρε, ζωῆς* (NTh 103), 2. *Χαῖρε, ἀγνεῖας θησαύρισμα· χαῖρε, φωτὸς* (NTh 103), 3. *Δέξαι μου, δέξαι τὴν δέησιν καὶ μὴ παρίδης* (NTh 109 ...μου ταύτην τήν...).

22. ΓΕΤΟΝ I = D. ΓΕΤΟΝ, Incipitarius for the apparently unedited liturgical canons contained in the greek manuscripts kept in Bulgarian Libraries, *BollGrott* III s., 1 (2004), 93-114.

(φφ. 197r-199v) *Κανὼν παρακλητικὸς εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον ᾠδὴ α΄, ἦχος πλ. δ΄. Ὑγρὰν διοδεύσας ἀρχ.: Πολλοῖς συνεχόμενος πειρασμοῖς* (HR²³ 292-298). Μετὰ τὴν ζ΄ ᾠδὴ, κάθισμα, ἦχος β΄, ἀρχ.: *Προσβεία θεομὴ καὶ τείχος ἀπροομάχητον* (HR 293).

(φφ. 200r-202v) *Ἔτερος κανὼν παρακλητικὸς εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον ᾠδὴ α΄, ἦχος πλ. δ΄. Ἀρματηλάτην Φαραῶ ἀρχ.: Τῶν λυπηρῶν ἐπαγωγὰ χειμάζουσι* (HR 301-306).

(φφ. 203r-206v) *Κανὼν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, εἰς τὸν ἀκάθιστον ὕμνον οὗ ἡ ἀκροστιχίς· χαρᾶς δοχεῖον σοὶ πρέπει χαίρειν μόνῃ· Ἰωσήφ. ᾠδὴ α΄, ἦχος δ΄. Ἀνοίξω τὸ στόμα μου ἀρχ.: Χριστοῦ βίβλον ἔμψυχον ἐσφραγισμένην* (HR 282-290).

(φ. 206v) *καὶ αὐθις τὸ κοντάκιον. Ἦχος πλ. δ΄. ἀρχ.: Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῶ* (HR 279).

(φφ. 206v-211v) *εἴτ' αὐθις οἱ οἴκοι μετ' εὐλαβείας. ἀρχ.: Ἄγγελος πρωτοστάτης οὐρανόθεν* (ἀπουσιάζει τὸ κείμενο μετὰ ἀπὸ τὸ θερίζει σωτηρίαν τοῦ δ' οἴκου καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ αὐτῶ ὀρῶντες ἀλληλούια τοῦ ι' οἴκου) (HR 279-288).

(φφ. 212r-215r) *Κανὼν παρακλητικὸς εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον ᾠδὴ α΄, ἦχος β΄. Κύματι θαλάσσης ἀρχ.: Χαῖρε, τῶν πατέρων τὸ εὐφημον κράτος* (LTh²⁴ 172-175).

Τὸ φ. 215v ἄγραφο.

ΓΡΑΦΗ: Ἐνας γραφέας (Ἱερεμίας ἱερομόναχος Σιναΐτης, ἔτος 1631). Μελάνι μαῦρο. Καστανὸ μελάνι στὸ βιβλιογραφικὸ καὶ τὸ κτητορικὸ σημείωμα.

23. HR = Ὡρολόγιον τὸ Μέγα περιέχον τὴν πρόπουσαν αὐτῶ ἀκολουθίαν, ἐν Ῥώμῃ 1876.

24. LTh = Θεοτοκάριον ὠραιότατον καὶ χαρμόσυνον. Τὸ πρὶν ἐπιμελῶς συγγραφέν ἐκ τῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους βιβλίων παρ' Ἀγαπίου μοναχοῦ τοῦ Κρητός. Καὶ τανῦν μετατυπωθέν τε, καὶ διορθωθέν εἰς δόξαν αὐτῆς τῆς ἀειπαρθένου κόρης καὶ θεομήτορος παρὰ ἱεροδιακόνου Ἀνθίμου τοῦ Βέροα. ἀσπ'. Ἐνετίησιν. 1780. Παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. Con licenza de' superiori, privilegio. Ἀναλυτικὴ περιγραφὴ τῶν περιεχομένων τῆς ἔκδοσης, βλ. Δ. ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, Ἐντυπες Ἀκολουθίες Ἁγίων. Συλλογὴ Ντόρης Παλαστράτου, Ἀθήνα 2007, 116-119.

Γραφή ἐπιμελημένη λειτουργική, ἐλαφρὰ δεξιοκλινής, μὲ ἀρχαῖστικά στοιχεῖα ποὺ ἀνάγονται στὴ γραφή τύπου «μονῆς Ὁδηγῶν» καὶ μπαρόκ στοιχεῖα μὲ εὐφάνταστα κοσμήματα στὶς μορφὲς τῶν γραμμῶν ποὺ τὰ συναντᾶμε στὴ γραφή τοῦ ἐπισκόπου Μποζέου Λουκᾶ καὶ τῶν μαθητῶν του. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ γραφή τοῦ ω μὲγωνιώδεις ἀγκύλες²⁵. Μὲ τὴ μεγαλογράμματη μορφὴ τους γράφονται ἀρκετὲς φορὲς τὰ Γ, Τ, Ν, Η, Β καὶ Δ. Ἄγραφα τὰ φφ. 22r-v, 173v, 215v.

ΥΛΗ: Ὑδατόσημο στὸ κέντρο τοῦ δίφυλλου:

α) Χαρτὶ λευκὸ, στιλπνὸ, μεσαίου πάχους. Ἄγκυρα σὲ κύκλο μὲ τριφύλλι στὴν κορυφὴ (βλ. φφ. 11, 14)· contremarque R, A (βλ. φ. 1, ἴδιο μὲ Mošin 2232/1620-40²⁶). Β, V καὶ τριφύλλι (βλ. φ. 44, ἴδιο μὲ Mošin 2111/1630-40²⁷). πυκνότητα ὑδάτινων γραμμῶν 20/25 χλστ.

β) Χαρτὶ λευκὸ, στιλπνὸ, χοντρό. Τρεῖς ἡμισέληνοι (περίπου ἴδιο μὲ τὸ Velkov – Andreev 22/1634 χωρὶς contremarque²⁸) (μόνο στὸ τελευταῖο τεῦχος, βλ. φφ. 208, 215)· contremarque A, Λ (βλ. φ. 209)· πυκνότητα ὑδάτινων γραμμῶν 20/30 χλστ.

ΤΕΥΧΗ: 6x8 (48), 8-2 (54, χάσμα κειμένου μετὰ τὸ φ. 51), 6+1 (61), 10 (71), 2 (73), 2-1 (74), 3x8 (98), 8-2 (104, χάσμα κειμένου μετὰ τὸ φ. 101), 2x8 (120), 8-2 (126, χάσμα κειμένου μετὰ τὸ φ. 120), 3x8 (150), 8-2 (156, χάσμα κειμένου μετὰ τὸ φ. 153), 2x8 (172), 8-2 (178, λείπει ἓνα φύλλο μετὰ τὸ φ. 173 καὶ ἓνα μετὰ τὸ φ. 177), 8-1(185, λείπει ἓνα φύλλο μετὰ τὸ φ. 182), 2x8 (201), 8-2 (207, χάσμα κειμένου μετὰ τὸ φ. 201), 8 (215). Τὸ φ. 40 σχισμένο ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω, τὸ φ. 215 σχισμένο στὸ κάτω δεξιὸ μέρος μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἔχει ἀποκοπεῖ τμημα τοῦ βιβλιογραφικοῦ καὶ τοῦ κτητορικοῦ σημειώματος.

25. Πρὸβλ. τὸ ω τοῦ Γρηγορίου Σιναΐτη (1681) στὸν κώδικα Σίμωνος Πέτρας 90, βλ. Π. ΣΩΤΗΡΟΥΔΗΣ, *Ἱερὰ Μονὴ Σίμωνος Πέτρας. Κατάλογος Ἑλληνικῶν χειρογράφων*, Ἅγιον Ὅρος 2012, 128 καὶ πίν. 45· ἀνάλογη γραφή τοῦ ω ἀπὸ τοὺς γραφεῖς τῆς Μολδοβλαχίας, βλ. M.-D. ZOUMBOULI, *Luc de Buzau et les centres de copie des manuscrits grecs en Moldovalachie (XVIe - XVIIe siècle)* [Comité National Grec des Études du Sud-Est Européen. Centre d'Études du Sud-Est Européen 34], Athènes 1995, 20, 23, 24.

26. V. MOŠIN, *Anchor Watermarks* [Monumenta Chartae Papyraceae Historiam Illustrantia XIII], Amsterdam 1973, pl. 262.

27. V. MOŠIN, *Anchor Watermarks*, pl. 245.

28. A. VELKOV – ST. ANDREEV, *Filigranes dans les documents ottomans, I. Trois croissants*, sous la redaction de B. RAJKOV, Sofia 1983.

ΧΑΡΑΚΩΣΗ: Leroy-Sautel 20D 1²⁹, Irigoïn system 2^{*30}.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: Ἐρυθρογραφίες σὲ τίτλους καὶ ἀρχικὰ γράμματα. Μεγαλύτερα καὶ πιὸ καλλιτεχνικὰ τὰ ἀρχικὰ γράμματα στὸ προοίμιο καὶ τοὺς οἴκους τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου, φφ. 206ν-211ν. Ταινιοειδῆ ἐπίτιπλα κόκκινου χρώματος μὲ φυτικὸ διάκοσμο στὰ φφ. 23r, 75r, 102r, 127r, 174r, 203r. Τὸ τέλος κάθε τροπαρίου ἐπισημαίνεται μὲ κόκκινη κουκίδα.

ΣΤΑΧΩΣΗ: Σῶζεται μόνο ἡ πινακίδα τέλους τῆς στάχωσης, ἐνῶ ἡ πινακίδα ἀρχῆς καὶ ἡ ράχη ἀποτελοῦν σύγχρονη προσπάθεια ἀποκατάστασης τῆς παλιότερης μορφῆς. Ἡ πινακίδα τέλους ἀποτελεῖται ἀπὸ ξύλο μὲ ἐπένδυση μαύρου δέσματος. Φέρει διακόσμηση τύπου I₂, σύμφωνα μὲ τὴν κατάταξη τοῦ Λ. Πολίτη³¹, μὲ ἐπάλληλα ὀρθογώνια πλαίσια ἀπὸ πρόστυπες γραμμές. Τὰ δύο βασικὰ πλαίσια καὶ ἡ διακόσμηση χρυσοῦ χρώματος. Ρομβοειδῆς ἄνθος στὸ κέντρο καὶ διακοσμητικὰ φυτικὰ μοτίβα στὶς γωνίες. Τέσσερις κυκλικὸι μεταλλικὸι γόφοι στὶς γωνίες τοῦ ἐσωτερικοῦ παραλληλόγραμμου. Κόκκινο χρῶμα μὲ χρυσὴ διακόσμηση στὶς τρεῖς πλευρὲς τῆς τομῆς τῶν φύλλων. Ἰχνη ἀπὸ τοὺς δερμάτινους ἱμάντες τῶν κλείστρον στὴ μεγάλη πλευρὰ τῆς πινακίδας τέλους.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ: φ. 215r: <τέλος ἔλαβ(εν) ἡ παροῦσα βίβλος ἐν ἔτει α^ο<χλά> / κ(α)τ(ὰ) μῆνα σεπτέβριον· ἐγράφη (δὲ) διαχει<ρὸς εὐτελοῦς> / ἱερεμίου ἱερο(μον)άρχου τοῦ σιναΐτου δι' ἐξόδο<υ δὲ νικηφόρου> / ἱερο(μον)άρχου τοῦ χριστοφόρου (καὶ) εἰκονογράφου ἐν τῇ μονῇ τῆς> / ἀγί(ας) αἰκατερίνης τῶν σιναΐτων (πίν. 3).

29. *Répertoire de réglures dans les manuscrits grecs sur parchemin*. Base de données établie par J.-H. SAUTEL à l'aide du fichier Leroy et des catalogues récents à l'Institut de recherché et d'histoire des textes (CNRS) [Bibliologia 13], Turnhout 1995, 46.

30. J. IRIGOÏN, *Typologie et description codicologique des manuscrits de papier*, στό: *Scrittura, libri e testi nelle aree provinciali di Bisanzio, Atti del seminario di Erice (18-25 settembre 1988)*, ἐκδ. G. PRATO [Biblioteca di Scrittura e Civiltà 3], Spoleto 1991, 293.

31. Λ. ΠΟΛΙΤΗΣ μὲ τὴ συνεργασία Μ. ΠΟΛΙΤΗ, *Κατάλογος Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος ἀρ. 1857-2500* [Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 54], Ἀθῆναι 1991, ιθ'.

ΚΤΗΤΟΡΙΚΑ:

1. φ. 215r: τὸ παρ(ὸν) ὑπάρχει ἐμοῦ ἀντωνίου <ιερῶς τοῦ κουρτεζᾶ>³².
2. φ. 1r (μὲ μολύβι στὸ ἐπάνω περιθώριο): ΚΩΔΙΞ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ / ΑΓΙΑΣ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ / ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ ΣΙΝΑ / ΙΖ' / 29=35.
3. Στὴν πινακίδα ἀρχῆς (μὲ στυλὸ σὲ χάρτινη ἐτικέτα ποὺ ἔχει ἐπικολληθεῖ): ΚΩΔΙΞ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ / ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ ΣΙΝΑ. / ΜΟΝΑΧΟΣ ΙΕΡΕΜΙΑΣ Ο ΓΡΑΨΑΣ τὸ ἔτος 1610. / ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΙΣ ΜΟΝΑΧΩΝ ΣΙΝΑΪΤΩΝ. / Σημαντικώτατον ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΝ δίχρωμον μὲ | καλλιτεχνήματα καὶ στολισμένα τὰ ἀρχικὰ Γράμματα. Ἡ πρώτη Βυζαντινὴ Γραφή - Κανόνες -/Κανόνες ἡμερινῶν καὶ νυκτερινῶν ψαλμῶν -/ περιέχει πολλοὺς Ἑσπερινοὺς ψαλμοὺς. Κανόνας, Πίστewς / καὶ λατρείας. Ὁλόκληρος ὁ ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ ΥΜΝΟΣ. Βυζ. Γραφ<ή> / Βυζ. ΙΖ' / 29=35 ΑΠΟ ΠΕΡΓΑΜΙΝΕΣ 23.

Ὁ βιβλιογράφος Ἱερεμίας Σιναΐτης ὁ Μαγγαφούρης

Μετὰ ἀπὸ τὴ μελέτη τῆς γραφῆς τῶν χειρογράφων ποὺ ἀποδίδονται τόσο στὸν Ἱερεμία ἱερομόναχο τὸν Σιναΐτη ὅσο καὶ στὸν Ἱερεμία ἱερομόναχο Μαγγαφούρη τὸν Σιναΐτη καταλήξαμε στὸ συμπέρασμα ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο, ἕναν ἔμπειρο βιβλιογράφο ποὺ δραστηριοποιεῖται στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 17ου αἰ. καὶ ἀντιγράφει χειρόγραφα λειτουργικοῦ περιεχομένου. Εἰδικότερα τὰ χειρόγραφα ποὺ ἔχει ἀντιγράψει εἶναι τὰ παρακάτω:

1. (ἔτ. 1616) Sinaiticus gr. 843, Θεοτοκάριο³³. Φέρει βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα στὸ φ. 174v τέλος (καὶ) τῷ θ(ε)ῷ δόξα· ἐπὶ ἔτους ζρκε´ / ὀκτωβρίῳ μηνὶ ἐν αἰγύπτῳ /

32. Τὰ τμήματα τῶν σημειωμάτων ποὺ ἔχουν ἀποκοπεῖ ἀπὸ τὸ χειρόγραφο συμπληρώνονται ἀπὸ τὴν ἀναγραφή τους τὸ 1880 ἀπὸ τὸν ΚΑΤΡΑΜΗ, *Φιλολογικὰ Ἀνάλεκτα Ζακύνθου*, 160.

33. Σύντομη περιγραφή τοῦ χειρογράφου, ὅπου ἀναγράφεται λανθασμένα ἡ χρονολογία 1617, βλ. V. GARDTHAUSEN, *Catalogus Codicum Graecorum Sinaiticorum*, Oxonii 1886, 182· K. CLARK, *Checklist of Manuscripts in St. Catherine's Monastery, Mount Sinai* (microfilmed for the Library of Congress, 1950), Washington 1952, 10· M. CAMIL, *Catalogue of all manuscripts in the Monastery of St. Catharine on Mount Sinai*, Wiesbaden 1970, 105. Τὸ χειρόγραφο μελέτησα ἀπὸ μικροταινία τοῦ Τμήματος Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἀπόδοσή του στὴ γραφίδα τοῦ Ἱερεμία ὀφείλεται στὴν παροῦσα μελέτη.

πρόσδεξαι παντάνασσα μ(ήτ)ηρ κ(υρίο)υ· /
 πόνον χειρῶν τε ἱερεμίου τλήμων· /
 σιναΐτου θύτου τε τοῦ μαग्γαφούρη· /
 ἔξευμενίζων ὑπὲρ ἑμοῦ τὸν κτίστην· /
 ὅπως ῥυσθείην τῆς εὐωνύμων μοίρ(ας)· /
 (καὶ) ἀξιοθῆναι με τῆς οὐ(ρα)νῶν βασιλεί(ας)· /

Ἀκολουθεῖ τὸ κτητορικὸ σημεῖωμα +τὸ παρὸν ἀφιερῶθι ἐν τῷ χορῶ
 τῆς σεβασμῖ(ας) μονῆς τοῦ σῖναιίου ὄρ(ους) κ(αὶ) ὁ τολ-/μήσας ἐξῶσαι αὐτὸ
 τοῦ τοιούτου χοροῦ χωρὶς σφαλισμὸν τοῦ μονα|στηρίου ἢ ἀλλοτριῶσαι
 ἐκ τῆς τοιαύτης μονῆς ἔστω ἀσυγχώρητος / κ(αὶ) ἀφωρῖσ(έν)ος παρὰ
 θ(εο)ῦ παντοκράτορος κ(αὶ) ἐν τῷ νῦν κ(αὶ) ἐν τῷ μέλλοντι κ(αὶ) μετὰ /
 θάνατον ἄλλυτος κ(αὶ) παρὰ τῶν τί κ(αὶ) ἢ θεοφόρ(ων) π(ατέ)ρων τῶν
 ἐνικαία» (πίν. 4). Στὸ φ. 175r φέρει μεταγενέστερο σημεῖωμα σχετικὸ μὲ
 τὴ δεύτερη στάχωση τοῦ κώδικα «ἐδευτερόδέσταχῶθη ἐκ χειρὸς ἀ/νανίου
 θύτου κυπρέου = 1728· / ἰουλίω = 20=».

2. (ἔτ. 1617) Ἱεροσόλυμα Πατρ. Βιβλ., Νέας Συλλογῆς 97, φφ.
 263r-335r, Βίος τοῦ ὀσίου Ἀντωνίου³⁴. Φέρει βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα στὸ
 φ. 335r (πίν. 5) ἐν αἰγύπτω, ζρκε'. φευρουαρίῳ κα'./ διὰ χειρὸς ἱερεμίου
 ἱερο(μον)άχου τοῦ σιναιΐτου» καὶ κτητορικὸ σημεῖωμα στὸ φ. 263r + καὶ
 τότε τοῦ δαμασκηνοῦ σὺν κ(αὶ) τοῖς ἄλοις³⁵.

3. (ἔτ. 1618) Sinaiticus gr. 1803, Κλίμακα Ἰωάννου τοῦ Σιναιΐτου³⁶.
 Φέρει δύο βιβλιογραφικὰ σημειώματα, ἓνα ἐκτενὲς στὸ φ. 201r (πίν. 6).
 Θ(εο)ῦ τὸ δῶρον, πόνος δὲ / ἱερεμίου ἀμαρτωλοῦ / ἱερομονάχου [τοῦ
 μαग्γαφούρι] ³⁷ / ἐτελειῶθι ἐπὶ ἔτους, ζρκς'. ἰαννουαρίῳ λα". ἐν τῇ νήσῳ

34. ΠΟΛΙΤΗΣ - ΠΟΛΙΤΗ, Βιβλιογράφοι 17ου - 18ου αἰῶνος, 461.

35. Ἡ περιγραφὴ τοῦ χειρογράφου, ὅπου καὶ τὰ σημειώματα, ἀπὸ τὸν Αθ.
 ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟ - ΚΕΡΑΜΕΑ, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη ἤτοι Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς
 Βιβλιοθήκαις τοῦ ἀγιωτάτου ἀποστολικοῦ τε καὶ καθολικοῦ ὀρθοδόξου πατριαρχικοῦ
 θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων καὶ πάσης Παλαιστίνης ἀποκειμένων ἑλληνικῶν κωδίκων,
 τ. 5, S. Peterburg 1915 (Bruxelles 1963), 385-386. Φωτογραφίες τοῦ χειρογράφου μοῦ
 παραχώρησε ὁ κ. Ἀγαμέμνονας Τσελίκας, Διευθυντὴς τοῦ Ἱστορικοῦ καὶ Παλαιογραφικοῦ
 Ἀρχείου τοῦ Μορφωτικοῦ Ἰδρυάτος τῆς Ἑθνικῆς Τράπεζας, τὸν ὁποῖο καὶ εὐχαριστῶ
 θερμά.

36. ΠΟΛΙΤΗΣ - ΠΟΛΙΤΗ, Βιβλιογράφοι 17ου - 18ου αἰῶνος, 460.

37. Τὰ ἐντὸς γωνιωδῶν ἀγκυλῶν ἔχουν γραφεῖ ἐκ τῶν ὑστέρων μὲ διαφορετικὸ
 μελάνι, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι.

κρήτης· ὁ τε κλίμακας κ(αὶ) / τὸ ἕτερον (δὲ) αἱ διδασκαλῖαι τῶν ἀγίων π(ατέ)ρων, [προ]ἔγράφη / [ἐν τῇ μονῇ τ(ῆς) ὑπ(ερα)γ(ίας) / θ(εοτό)κου τοῦ πόρτζιου] ἐν αἰγύπτῳ» καὶ ἓνα σύντομο στὸ φ. 229r (πίν. 7) ἱερεμίου κόπος, / κ(αὶ) πόνος σιναΐτου τε τοῦ μαγαφούρι³⁸.

4. (ἔτ. 1620) Sinaiticus gr. 74, Ψαλτήριον³⁹. Στὸ φ. 197r φέρει τὸ παρακάτω βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα (πίν. 8): ἐτελειώθ(ι) τὸ παρὸν εἰς ἔτος ζ^ορ^οκη^ο / φευρουαρίῳ μηνὶ ἐν νήσ(ω) κρήτ(ης) / διὰ χειρὸς ἱερεμίου (μον)αχου / τοῦ σιναΐτου· (καὶ) οἱ ἀναγινώσκοντες αὐτὸ εὐχέσθαι μ(οι) / διὰ τον κ(ύριον) καὶ στὸ φ. 246r μὲ διαφορετικὴ γραφὴ τὸ ἐξῆς κτητορικὸ σημεῖωμα. Ἡ παροῦσα βίβλος τῇ ἱερᾷ μονῇ τοῦ σιναίου ὄρους κεκλήρωται· συνοχῇ ἀρᾶς (καὶ) δεσμοῦ, τὸν σφετερησόμενον ἀπείργουσα. Διὰ τοῦ παρόντος τῆς ἐμῆς / ταπεινότητος, διωρισθικοῦ γράμματος. + Ὁ σινᾶ ὄρ(ους) Ἰωάσαφ⁴⁰ (μονοκονδυλιά).

5. (ἔτ. 1626) Ἀθήνα, EBE 853, Εὐχολόγιο⁴¹. Ἀπὸ τὸ χεῖρ τοῦ Ἱερεμῖα προέρχονται οἱ σελίδες 1-333. Στῆ σ. 333 ὑπάρχει τὸ ἐξῆς βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα (πίν. 9): ἐγράφη τὸ παρὸν ἐντὸς τοῦ σιναίου ὄρ(ους) κ(α)τ(ὰ) τὸ / ζ^(ὀν)ρ^(ὀν)λ^(ὀν)δ^(ὀν) ἔτος ἐν μηνὶ ἀπριλλίῳ / καὶ οἱ ἐντυγχάνον(τες) αὐτὸ, μέμνησθε τοῦ γράψαντος ἱερεμίου τοῦ τάλανος⁴² καὶ στῆ σ. 337 στὸ κάτω περιθώριο τὸ ἐξῆς κτητορικὸ ἴωνα του γαληνὰ του κρητὸς.

38. Ἡ περιγραφὴ τοῦ χειρογράφου, ὅπου καὶ τὰ σημεῖωματα, ἀπὸ τὸν V. BENEŠEVIĆ, *Catalogus Codicum Manuscriptorum Graecorum qui in Monasterio Sanctae Catharinae in monte Sina asservantur*, v. III.1, S. Peterburg 1917 (Reinheim 1965), 210-211. Σύντομη περιγραφὴ τοῦ χειρογράφου, βλ. KAMIL, *Catalogue*, 83. Τὸ χειρόγραφο μελέτησα ἀπὸ μικροταινία τοῦ Τμήματος Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκῆς τῆς Ἑλλάδος.

39. ΠΟΛΙΤΗΣ – ΠΟΛΙΤΗ, Βιβλιογράφοι 17ου – 18ου αἰῶνος, 460· σύντομη περιγραφὴ τοῦ χειρογράφου μὲ ἀναγραφὴ μόνου τῆς χρονολογίας καὶ τοῦ βιβλιογράφου καὶ ὄχι τῶν σημειωμάτων, βλ. GARDTHAUSEN, *Catalogus*, 17. Σύντομη περιγραφὴ ἐπίσης, βλ. KAMIL, *Catalogue*, 65. Τὸ χειρόγραφο μελέτησα ἀπὸ μικροταινία τοῦ Τμήματος Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκῆς τῆς Ἑλλάδος.

40. Ὁ Σινᾶ ὄρους Ἰωάσαφ ἀναφέρεται μεταξὺ 1617-1667, βλ. G. FEDALTO, *Hierarchia ecclesiastica Orientalis. Series episcoporum ecclesiarum Christianarum Orientalium*, v. II. Patriarchatus Alexandrinus, Antiochenus, Hierosolymitanus, Padova 1988, 1045.

41. ΠΟΛΙΤΗΣ – ΠΟΛΙΤΗ, Βιβλιογράφοι 17ου – 18ου αἰῶνος, 461.

42. Σύντομη περιγραφὴ τοῦ χειρογράφου, ὅπου καὶ τὸ βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα ἀπὸ τοὺς I. καὶ A. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝΑ, *Κατάλογος τῶν Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκῆς τῆς Ἑλλάδος*, ἐν Ἀθήναις 1892, 154. Τὸ χειρόγραφο μελέτησα μὲ αὐτοψία στὸ Τμήμα Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκῆς τῆς Ἑλλάδος.

Όπως φαίνεται σὲ χάρτινη ἐτικέτα ἐπικολλημένη στὸ ἐσωτερικὸ μέρος τῆς πινακίδας ἀρχῆς, τὸ χειρόγραφο ἀνήκε στὸ συλλογὴ τοῦ Π. Λάμπρου καὶ τὸ προσέφερε στὶς 18 Ὀκτωβρίου 1856 στὴν τότε Δημόσια Βιβλιοθήκη Ἀθηνῶν καὶ μετέπειτα Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδος.

6. (ἔτ. 1631) Κομοτηνὴ, Ἰδρυμα Παπανικολάου IZ'/29=35 (πρῶην Ζακύνθου 12), Θεοτοκάριο. Τὸ χειρόγραφο μελέτησα μὲ αὐτοψία. Όπως προανέφερα, τὸ χειρόγραφο ταυτίζεται μὲ τὸ Ζακύνθου 12 ποὺ περιέγραψε συνοπτικὰ ὁ Ν. Κατραμῆς⁴³. Δυστυχῶς ἔχει ἀποκοπῆ τμῆμα τοῦ τελευταίου του φύλλου καὶ μάλιστα στὸ σημεῖο ποὺ παραδίδεται τὸ βιβλιογραφικὸ καὶ τὸ κτητορικὸ σημείωμα. Παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἀπωλέσθηκαν ὁλόκληρα, ἀλλὰ σώθηκαν κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τους. Στὴ σημερινή τους ἔκταση, καθὼς καὶ ἐκείνη τῆς ἐποχῆς τοῦ Ν. Κατραμῆ, παραδίδονται στὴν περιγραφὴ τοῦ χειρογράφου καὶ στὴν ἐνότητα Σημειώματα. Ὑπάρχει ὁμως μιὰ διαφωνία σχετικὰ μὲ τὴ χρονολόγησι τοῦ χειρογράφου. Στὴν περιγραφὴ τοῦ 1880 ἀναφέρεται χρονολογία 1631 (αγλα'), ἐνῶ σήμερα δὲν σώζεται ὁλόκληρη στὸ σημεῖωμα τοῦ χειρογράφου τῆς Κομοτηνῆς. Σὲ διάφορα σημεία τοῦ χειρογράφου ἀναγράφεται, ὁμως, ἀπὸ χέρι τοῦ 20ου αἰ. ἡ χρονολογία 1610. Θεωροῦμε πιὸ πιθανὴ τὴ χρονολογία τοῦ Ν. Κατραμῆ, καθὼς κατὰ τὴν ἐποχὴ του τὸ βιβλιογραφικὸ σημείωμα ἦταν πλήρες καὶ εἶναι πολὺ πιθανὸ ἢ χρονολογία ποὺ σήμερα ἀναγράφεται στὸ χειρόγραφο νὰ εἶναι εἰκασία τοῦ ιδιοκτήτη τῆς Συλλογῆς, Ν. Παπανικολάου. Ἄρα, κρατώντας μιὰ μικρὴ ἐπιφύλαξι γιὰ τὸ ἂν ὁ Κατραμῆς διάβασε σωστὰ τὴ χρονολογία, δεχόμεστε ὡς ἔτος ἀντιγραφῆς τοῦ χειρογράφου τὸ 1631.

Ἀπὸ τὸ βιβλιογραφικὸ σημείωμα τοῦ χειρογράφου πληροφοροῦμαστε ὄχι μόνο ὅτι ὁ ἀντιγραφέας του εἶναι ὁ Ἱερεμίας ο Σιναΐτης, ἀλλὰ καὶ ὅτι τὰ ἔξοδα τῆς ἀντιγραφῆς ἀνέλαβε ὁ Χριστοφόρος, ἱερομόναχος καὶ εἰκονογράφος τῆς ἀγίας Αἰκατερίνης τῶν Σιναΐτων. Ἐπομένως, εἶναι μᾶλλον σίγουρο ὅτι τὸ χειρόγραφο ἀντεγράφη στὸ Σιναΐτικὸ μετόχι τοῦ Χάνδακα, στὴν Κρήτη.

Αὐτὸ ποὺ πρέπει νὰ ἐρευνήσουμε εἶναι πῶς βρέθηκε τὸ χειρόγραφο ἀπὸ τὴν Κρήτη στὴ Ζάκυνθο. Τὴ λύσι στὸ ἐρώτημα αὐτὸ τὴ δίνει τὸ κτητορικὸ σημείωμα τοῦ κώδικα. Στὸ χειρόγραφο τῆς Κομοτηνῆς, ἀμέσως μετὰ τὸ βιβλιογραφικὸ, παραδίδεται κτητορικὸ σημείωμα ἀπὸ

43. ΚΑΤΡΑΜΗΣ, *Φιλολογικὰ Ἀνάλεκτα Ζακύνθου*, 160.

ἄλλο χέρι, πού, ἐπειδὴ εἶναι σχισμένο, ὅπως προείπαμε, καθὼς σήμερα διαβάζουμε μόνο (φ. 215r): τὸ παρ(ὸν) ὑπάρχει ἐμοῦ ἀντωνίου δὲν εἶναι ιδιαίτερα διαφωτιστικό. Ἄν ἀνατρέξουμε, ὅμως, στὴν περιγραφή τοῦ Κατραμῆ, τὸ σημεῖωμα παραδίδεται ὀλόκληρο καὶ συμπληρώνει <ιερῶς τοῦ κουρτεζᾶ>⁴⁴. Στὴ βιβλιογραφία μαρτυρεῖται ἡ ὑπαρξὴ ἱερέα μὲ τὸ ὄνομα Ἀντώνιος Κουρτεζᾶς, ὁ ὁποῖος καταλέγεται ἀνάμεσα στοὺς Κρήτες πρόσφυγες πρὸς μετὰ τὴν κατάληψη τοῦ Χάνδακα ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1669, βρῆκε καταφύγιο στὴ Ζάκυνθο⁴⁵, καὶ προφανῶς ἔφερε μαζί του καὶ τὸ ἀνωτέρω χειρόγραφο.

7. (ἔτ. 1634) Sinaiticus gr. 78, Ψαλτήριον⁴⁶. Στὸ φ. 153r φέρεται τὸ παρακάτω βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα (πίν. 10) ἐτελειώθη τὸ παρὸν, διὰ τινος ἀχρείου κ(αὶ) εὐτελ(οῦς) ἱερεμίου ἱερο(μον)άχου / σῖναΐτου τε, τοῦ μαγκαφούρη, ἐν ἔτει ἀχλδ' ἔτος μηνὶ / ἀυγούστῳ ἐν τῇ ἐν κρήτῃ σεβασμίᾳ μονῇ τ(ῆς) ἀγί(ας) αἰκατερίνης / τῶν σιναΐτων! καὶ στὴ συνέχεια ἀπὸ ἄλλο χέρι μεταγενέστερο ὅποιος τὸ ξενώσει νὰ εἶναι ἀσυγχώρητος κ(αὶ) μετὰ θάνατον ἄλτος / σινᾶ ὄρ(ους) κοσμᾶς⁴⁷ (μονοκονδυλιά).

Καθὼς τὸ ἐπώνυμο Μαγκαφούρης ἦταν συχνὸ στὴν Κρήτη καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν 17^ο αἰ.⁴⁸, εἶναι προφανὲς ὅτι πρόκειται γιὰ ἕναν κωδικογράφο

44. ΚΑΤΡΑΜΗΣ, *Φιλολογικὰ Ἀνάλεκτα Ζακύνθου*, 160.

45. Ἔτσι, ὁ ἱερέας Ἀντώνιος Κουρτεζᾶς ὑπογράφει ἔγγραφα στὴ Ζάκυνθο τὸ 1675, βλ. Κ. ΤΣΟΚΚΟΥ, *Πρόσφυγες τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου (1645-1669)* [Ἀνεκδοτὴ Πρωτεύουσα Μεταπτυχιακὴ ἔργασια], Θεσσαλονίκη 2008, 59.

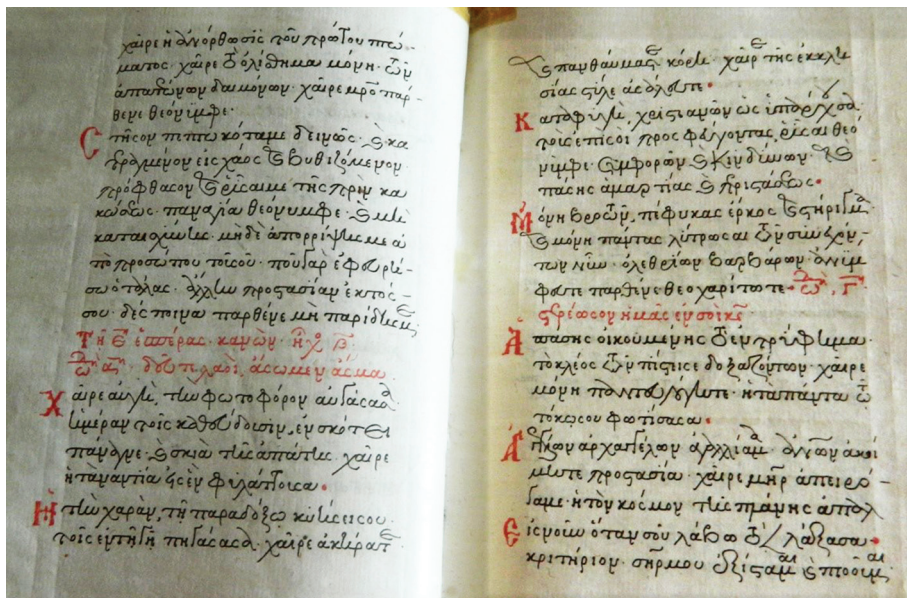
46. ΠΟΛΙΤΗΣ - ΠΟΛΙΤΗ, Βιβλιογράφοι 17ου - 18ου αἰῶνος, 460· σύντομη περιγραφή τοῦ χειρογράφου μὲ ἀναγραφή μόνο τῆς χρονολογίας καὶ τοῦ βιβλιογράφου καὶ ὄχι τῶν σημειωμάτων, βλ. GARDTHAUSEN, *Catalogus*, 18. Σύντομη περιγραφή ἐπίσης, βλ. KAMIL, *Catalogue*, 65. Τὸ χειρόγραφο μελέτησα ἀπὸ μικροταινία τοῦ Τμήματος Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος.

47. Ὁ Σινᾶ ὄρους Κοσμᾶς ἀναφέρεται τὸ 1705, βλ. FEDALTO, *Hierarchia ecclesiastica Orientalis*, 1045.

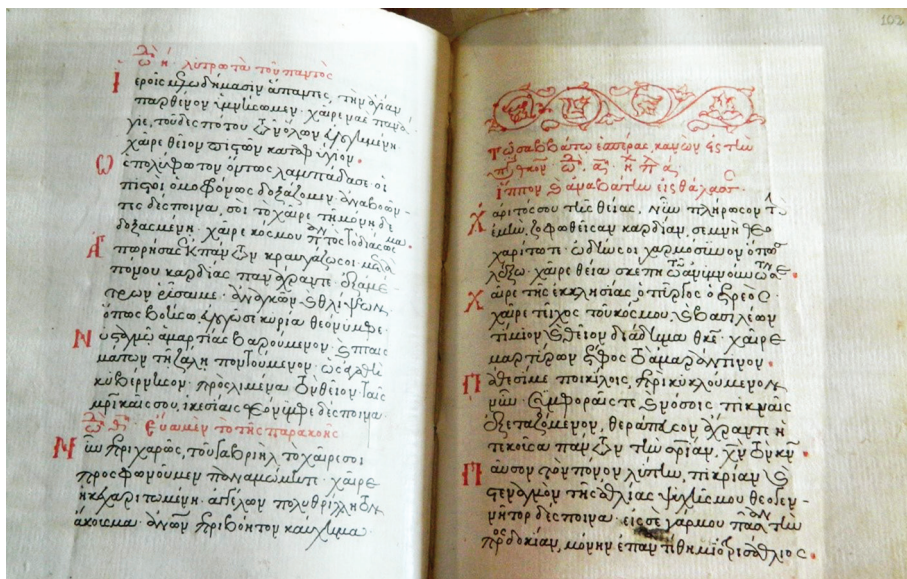
48. Βλ. ἐνδεικτικὰ, ΣΤ. ΚΑΚΛΑΜΑΝΗΣ - ΣΤ. ΛΑΜΠΑΚΗΣ, *Μανουὴλ Γρηγορόπουλος νοτάριος Χάνδακα 1506-1532. Διαθήκες, ἀπογραφές, ἐκτιμήσεις* [Βενετικὲς Πηγὲς τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας 1], Ἡράκλειο 2003, 230, 234 (Πέτρος ὁ Μαγκαφούρης, ἱερεύς, 1528)· Μ. ΔΡΑΚΑΚΗΣ, *Μιχαὴλ Μαράς νοτάριος Χάνδακα. Κατάστιχο 149 (τόμος Α')* (16 Ἰανουαρίου -30 Μαρτίου 1549) [Βενετικὲς Πηγὲς τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας 2], Ἡράκλειο 2004, 181 (Νικολὸς Μαγκαφούρης, ἱερεύς, 1549), 217 (Ἀλέξιος Μαγκαφούρης, 1549)· Τ. ΜΑΡΜΑΡΕΛΗ - Μ. ΔΡΑΚΑΚΗΣ, *Μιχαὴλ Μαράς νοτάριος Χάνδακα. Κατάστιχο 149 (τόμος Γ')* (1 Ἰουλίου -28 Σεπτεμβρίου 1549), [Βενετικὲς Πηγὲς τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας 5], Ἡράκλειο 2006, 160 (Διονύσιος Μαγκαφούρης, μοναχός, 1549).

πού είχε κρητική καταγωγή και δραστηριοποιήθηκε αντιγραφικά στο Μετόχι του Σινᾶ στην Κρήτη, στην Αίγυπτο και στην ἴδια τὴ Μονὴ Σινᾶ. Ἀπὸ τὰ χειρόγραφα πού ἀντέγραψε σώζονται σήμερα τέσσερα στὴ Μονὴ Σινᾶ, ἓνα στὸ Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων, ἓνα στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδος στὴν Ἀθήνα καὶ ἓνα στὸ Ἴδρυμα Παπανικολάου στὴν Κομοτηνὴ.

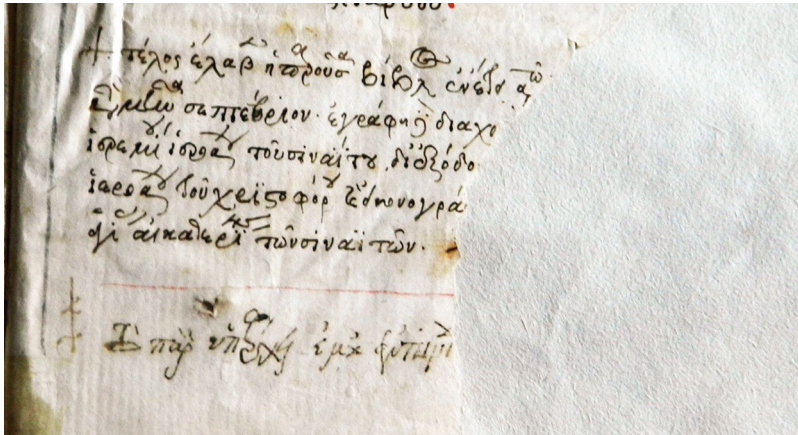
Ἀπὸ ὅσα προαναφέρθηκαν μποροῦμε νὰ καταλήξουμε στὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ χειρόγραφο IZ'/29=35, Θεοτοκᾶριο τοῦ Ἰδρύματος Παπανικολάου τῆς Κομοτηνῆς, ταυτίζεται μὲ τὸ Ζακύνθου 12 τοῦ Καταλόγου τοῦ Ν. Κατραμῆ. Ἐπιπλέον, γραφέας τοῦ χειρογράφου εἶναι ὁ ἱερομόναχος Ἱερεμίας ὁ Σιναΐτης, ὁ ὁποῖος ταυτίζεται μὲ τὸν γραφέα Ἱερεμία τὸν Μαγαφούρη. Καταρτίζεται ὁ κατάλογος τῶν χειρογράφων πού ἀποδίδονται στὴ γραφίδα του εἴτε ἀπὸ τὴ βιβλιογραφία εἴτε ἀπὸ τὴν ἔρευνά μου καὶ αὐτὰ ἀνέρχονται σὲ ἑπτὰ. Τὸ χειρόγραφο τῆς Κομοτηνῆς πρέπει νὰ γράφτηκε τὸ 1631 στὸ Σιναΐτικὸ Μετόχι τοῦ Χάνδακα καὶ ἀπὸ ἐκεῖ μᾶλλον μεταφέρθηκε ἀπὸ τὸν Ἀντώνιο Κουρτεζᾶ στὴ Ζάκυνθο μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Στὴ Ζάκυνθο τὸ βρῆκε καὶ τὸ περιέγραψε συνοπτικά ὁ Νικόλαος Κατραμῆς καὶ στὴ συνέχεια τὸν 20ὸ αἰῶνα ἀγοράστηκε ἀπὸ τὸν Παπανικολάου καὶ ἐνσωματώθηκε στὴ συλλογή του. Μετὰ ἀπὸ τὰ παραπάνω ἡ Κομοτηνὴ πρέπει νὰ συμπεριληφθεῖ στὸν κατάλογο τῶν πόλεων πού διαθέτουν ἑλληνικὰ χειρόγραφα.

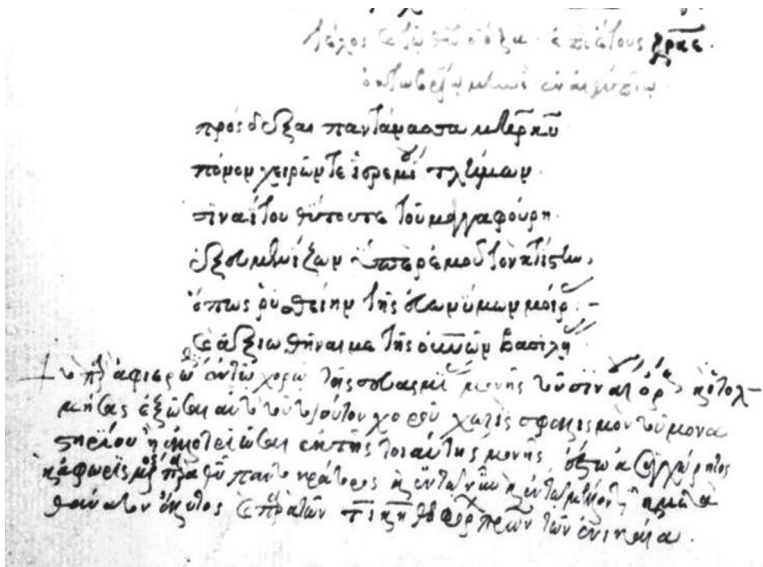
Πίν. 1. Κώδικας Παπανικολάου ΙΖ' /29=35, φφ. 43v-44r.

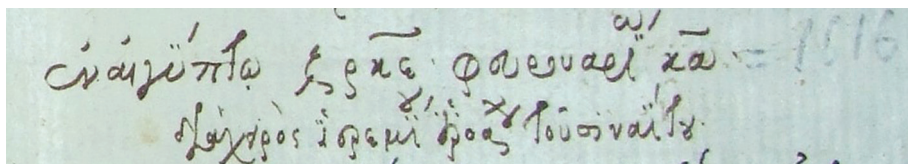
Πίν. 2. Κώδικας Παπανικολάου ΙΖ' /29=35, φφ. 101v-102r.

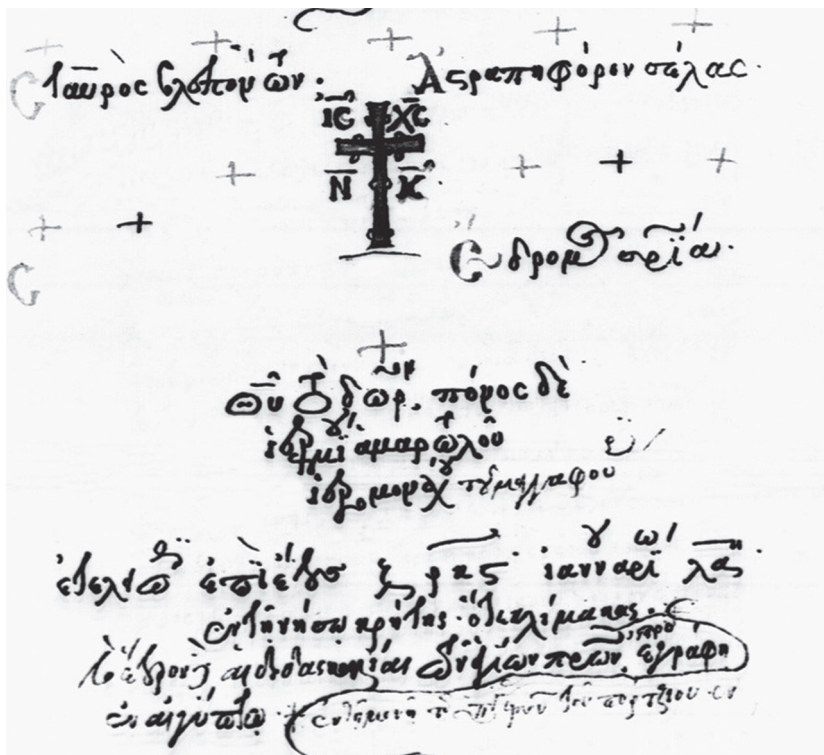
Πίν. 3. Τὸ βιβλιογραφικὸ καὶ τὸ κτητορικὸ σημεῖωμα στὸν κώδικα Παπανικολάου IZ/29=35, φ. 215r.

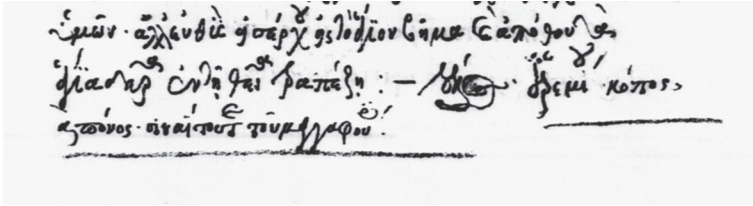
Πίν. 4. Τὸ βιβλιογραφικὸ καὶ τὸ κτητορικὸ σημεῖωμα στὸν κώδικα Sinait. gr. 843, φ. 174v.

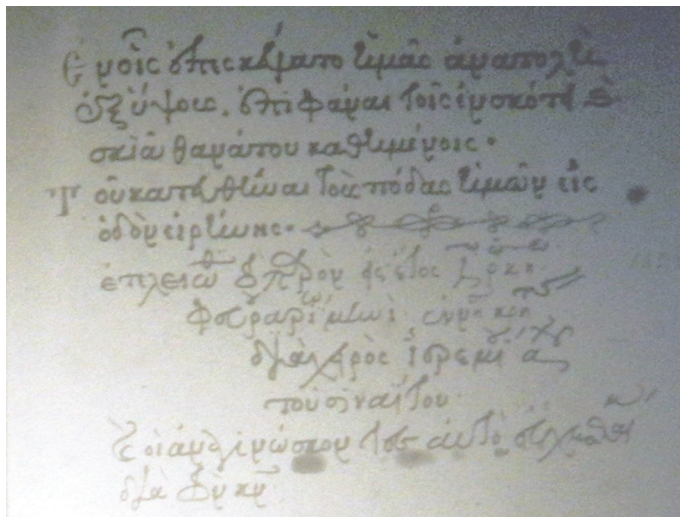
Πίν. 5. Τὸ βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα στὸν κώδικα Ἱεροσολύμων Πατρ. Βιβλ., Νέας Συλλογῆς 97, φ. 335r.

Πίν. 6. Τὸ α' βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα στὸν κώδικα Sinait. gr. 1803, φ. 201r.

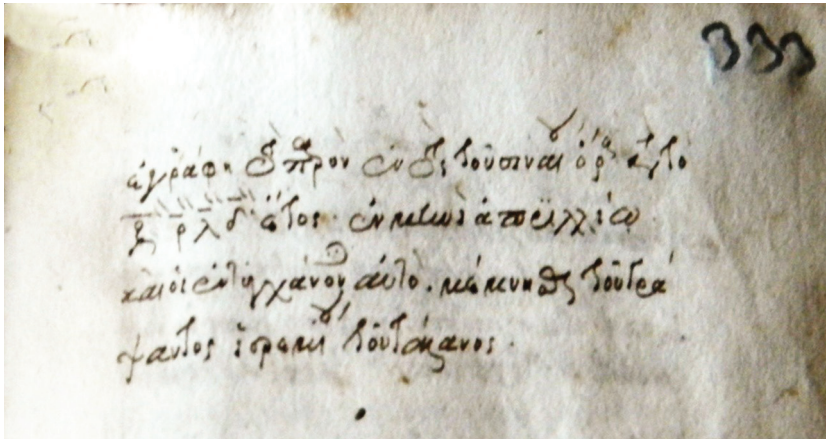

Πίν. 7. Τὸ β' βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα στὸν κώδικα Sinait. gr. 1803, φ. 229r.

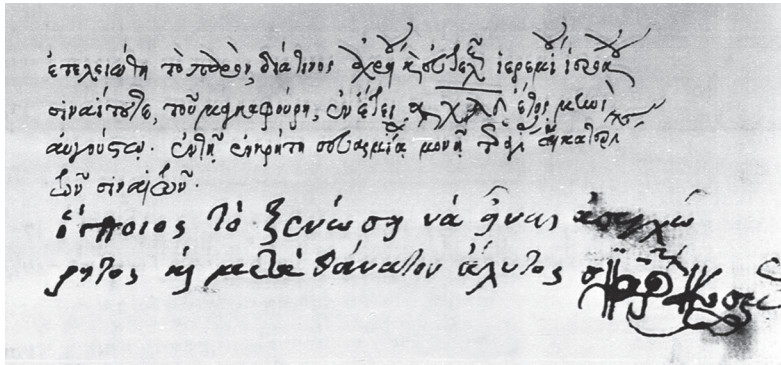

Πίν. 8. Τὸ βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα στὸν κώδικα Sinait. gr. 74, φ. 197r.

Πίν. 9. Το βιβλιογραφικό σημείωμα στον κώδικα EBE 853, σ. 333.

Πίν. 10. Το βιβλιογραφικό σημείωμα στον κώδικα Sinait. gr. 78, φ. 153r.

THE THEOTOKARION MANUSCRIPT OF PAPANIKOLAOU FOUNDATION (ΚΟΜΟΤΙΝΙ)
AND THE SCRIBE IEREMIAS MAGGAFOURIS THE SINAITE

The Papanikolaou Foundation codex IZ´/29=35 in Komotini is described for the first time in this article, in which it is proved that the codex is the former manuscript of Zakynthos, no. 12 on the N. Katramis list. The Cretan monk Ieremias the Sinaite is the scribe of the manuscript and he is proved to be the same person as Ieremias Maggafouris. The manuscripts copied by him are seven according to the bibliography and my research. The Komotini manuscript was written on the Sinaitic Metochion of Chandax and it was probably transferred to Zakynthos by Antonios Kourtezas after the conquest of Crete by the Turks (1669). Nikolaos Katramis found the manuscript and described it thoroughly in 1880. Papanikolaou purchased the manuscript later and added it to his collection.